

A great Techeilis debate

Show# 126 | June 14th 2017

Dovid Lichtenstein: The whole creation of the world for one Tefillah of a Yid.

רש"י פ' פנחס (כח, ב)

צו את בני ישראל. מה אמור למעלה (כז, טז) יפקוד ה'. אמר לו הקדוש ברוך הוא עד שאתה מצוני על בני צוה את בני עלי. משל לבת מלך שהיתה נפטרת מן העולם והיתה מפקדת לבעלה על בניה וכו', כדאיתא בספרי:

נתיבות עולם נתיב אהבת ריע פרק א

ותמצא בחבור עין יעקב בהקדמת הכותב שמצא בחבור מדרש אחד וז"ל, בן זומא אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא שמע ישראל וגו'. בן ננס אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא ואהבת לרעך כמוך. שמעון בן פזי אומר מצינו פסוק כולל יותר והוא את הכבש האחד תעשה בבוקר וגו'. עמד ר' פלוני על רגליו ואמר הלכה כבן פזי דכתיב ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן וגו'.

תכלת

A live debate Rabbi Shaul Shimon Deutsch - Director of The Living Torah Museum and Rabbi Yisroel Barkin - Renowned expert on T'cheiles

ספרי דברים פרשת וזאת הברכה פסקא שנד

אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך מכזיב לצור ומצאתי זקן אחד אמרתי לו פרנסתך במה אמר לי מחלזון אמרתי לו וכי מצוי הוא אמר לי השמים שיש מקום בים שמוטל בהרים וסממיות מקיפות אותו ואין לך אדם שהולך לשם שאין סממיות מכישות אותו ומת ונימק במקומו אמרתי ניכר הוא שגנוז לצדיקים לעתיד לבא.

במדבר רבה פרשת שלח פרשה יז אות ה, תנחומא שם אות כט

אלא מצוה להביא לבן ותכלת ויעשה אימתי כשהוא תכלת ועכשיו אין לנו אלא לבן שהתכלת נגנז

ספר פרי עץ חיים - שער הציצית - פרק ד

ועתה נבאר כוונת הציצית, דע, כי מן המוחין דאבא הנ"ל של ו"ק המלובשים בנה"י דאבא, מהם היה בחי' ציץ של כ"ג כנ"ל. אבל מן המוחין דאמא, מבחי' ו"ק המלובשים בנה"י דאמא כנ"ל, ואלו הם בחינת ציצית, מהם יוצאין ב' מיני ציצית, הא' הוא ד' ציצית מן מוח חכמה דאמא, שהוא בינה דאבא כנ"ל, ואלו הם בחי' הציצית, שהיו נוהגין בזמן שבהמ"ק היה קיים, שהיה כל הציצית מן ז' חוטין לבנים, וחוט א' היה תכלת. **אבל לאחר החורבן, הם הכל חוטי לבנים, ואין לנו תכלת, לפי שכל הציצית הד' של אח"כ, הם בחי' ד' מוחין דבינה דאמא, ואין שם תכלת כמ"ש.** וא"צ להזכיר עוד, כי כל אלו הציצית אינם ממוחין הפנימים עצמן, אלא הם עור שערות הראש, מבחי' מקיפין. והם יוצאין מן המוחין פנימים עצמן, דרך שערות כנ"ל, וכנגד כל מה שיש בפנים, יש במקיפים, וזכור זה ואל תטעה בזה. והנה למטה יתבאר, כי **אעפ"י שהציצית שאנו נוהגין עתה לאחר החורבן, הם היוצאים ממוח בינה דאמא לבד**, עכ"ז ודאי, שאין אור ד' ציצית במוח דחכמה דאמא שהוא בינה דאבא, נמנע מלצאת שם למעלה, אלא שאין הדבר נעשה על ידינו. אמנם יוצא הוא בהתלבשות תוך ציצית בינה דאמא. גם יתבאר למטה, ענין ב' מוחין האחרים, שהם חו"ג דאמא. אך אינם יוצאים ב' מיני ציצית אחרים מהם, רק שהם נכללין באלו הב' מוחין העליונים.

For more on the Geniza of the Techeiles [click here](#)

שיר השירים רבה פרשה ד (א, יב)

שאל ר' אלעזר בר"ש את ר"ש בר' יוסי בן לקוניא חמוי אמר ליה כלי קוריוס יצאו עם ישראל למדבר, אמר ליה לאו, אמר לו מהיכן היו לובשין כל אותן מ' שנה שעשו ישראל במדבר, אמר לו ממה שהלבישום מלאכי השרת הה"ד ואלבישך רקמה, רבי סימיי אמר פורפירא תרגם עקילס איפליקתא, אמר ליה ולא היו כלים, אמר לו ולא קרית מימין (דברים ח') שמלתך לא בלתה מעליך, אמר ליה ולא היו גדלים, **אמר ליה צא ולמד מן החלזון שכל זמן שהוא גדל נרתיקו גדל עמו.**

ערוך השולחן אורח חיים סימן ט סעיף יב

תניא היה ר"מ אומר גדול עונשו של לבן מעונשו של תכלת משום דלבן מצוי הוא בכל מקום ובנקל להשיג ועם כל זה לא עשה לפיכך עונשו מרובה משא"כ בתכלת שדמיו יקרים וקשה להשיג לפיכך אין עונשו גדול כמו בהעדר לבן ובעונותינו מזמן שנתפזרנו אין לנו תכלת ואין אנו יודעים מזה כלל וכל ציצת שלנו לבן ומ"מ אנחנו מקיימים המצוה כתקונה דכבר נתבאר דהתכלת אינו מעכב את הלבן ולכן מי שמבטל מצוה זו עונשו מרובה, **ודע שזה שנים ספורות שאחד התפאר שמצא החלזון ועשה ממנו תכלת והמשיך אחריו איזה אנשים אך לא היה לו שומע מגדולי הדור ומכלל ישראל ונתבטל הדבר עד כי יבא גואל צדק במהרה בימינו, אמן.**

תוספות מסכת שבת דף עה עמוד א

כי היכי דליציל ציבעיה. קשה לר"י דמ"מ על נטילת הדם ליחייב משום נטילת נשמה ונראה כלשון אחר שפי' בקונט' בריש שמונה שרצים (לקמן קז.) דחובל בהן חייב משום דהוי תולדה דשוחט וחייב משום נטילת נשמה ונטילת הדם היינו נטילת נשמה כדכתיב כי הדם הוא הנפש ולכך ח' שרצים שיש להם עור חייב בנצרר הדם אף על פי שלא יצא דכיון שנצרר סופו לצאת אלא שעתה העור מעכבו ושאר שרצים שאין להם עור אינו חייב עד שיצא מהם דם אבל בנצרר הדם ולא יצא לא מיחייב דכיון שלא יצא סופו לחזור דאם היה סופו לצאת היה יוצא מיד שאין העור מעכבו והשיב לו ר"ת דדם חלזון הראוי לצביעה מיפקד פקיד ולא מיחייב על אותו הדם משום נטילת נשמה ועל דם אחר היוצא עמו נמי לא מיחייב דלא ניחא ליה כי היכי דליציל ציבעיה אבל אין לפרש דנטילת נשמה היינו שמחליש אותו דבר שחובל בו דגבי דם בתולים מה צריך לחלישות האשה וגבי מילה מה צריך לחלישות התינוק אלא לנטילת הדם קרי נטילת נשמה כדפי'.

רש"י מסכת מנחות דף מד עמוד א

ועולה - מן הארץ. ועי' גהש"ס שט"ס וצ"ל על הארץ.

רש"י. ד"ה ועולה מן הארץ. ר"ל מקרקע
היס.
(יעב"ץ)

רש"י מסכת סנהדרין דף צא עמוד א

לך עלה להר וכו'. חלזון - תולעת שיוצא מן הים אחד לשבעים שנה וצובעין בדמו תכלת וכו'.

פני משה מסכת שבת פרק א הלכה ג

ולא מחלזון שמענו. כלומר דמייתי סיעתא להא דקאמר חזקיה ההורג כינה בשבת כהורג גמל. ואף על גב דלאו בריה חשיבה שהרי אין לה גידין ועצמות מ"מ וכי לא שמענו זה מחלזון דתנין בתוספתא פ"ט הצד חלזון והפוצעו חייב שתי חטאות וחלזון יש לו גידין ועצמות בתמיה והרי מין תולעת הוא ואפ"ה ההורגו בשבת חייב וה"ה בכינה.

רמב"ם הלכות ציצית פרק ב הלכה ב

כיצד צובעין תכלת של ציצית, לוקחין הצמר ושורין אותו בסיד ואחר כך מכבסין אותו עד שיהיה נקי ומרתיחים אותו באהלא וכיוצא בו כדרך שהצבעין עושין כדי שיקלוט את העין, ואחר כך מביאין דם חלזון והוא דג שדומה עינו לעין התכלת ודמו שחור כדיו ובים המלח הוא מצוי, ונותנין את הדם ליורה ונותנין עמו סממנין כמו הקמוניא וכיוצא בהן כדרך שהצבעין עושין ומרתיחין אותו ונותנין בו הצמר עד שיעשה כעין רקיע וזו היא התכלת של ציצית.

פרי מגדים אורח חיים אשל אברהם סימן ט ס"ק ו

ויש אומרים שאין לצבוע ציצית, א"כ בהכרח יעשה טלית וציצית לבינים, גם מלמד שנתעטף כו' ולבושיה כתלג חיור, וכן ראוי לעשות טלית לבן, ומה ששפת הבגד כעין תכלת בטליתות שלנו בתר עיקר הבגד אזלינן

רש"י מסכת שבת דף עד עמוד ב

צדי חלזון - לצבוע התכלת בדמו, והוא כמין דג קטן, ועולה אחת לשבעים שנה.

רש"י מסכת מגילה דף ו עמוד א

על ידי חלזון - חלזון עולה מן הים להרים, וצובעין בדמו תכלת, ונמכר בדמים יקרים.

רש"י מסכת בבא מציעא דף סא עמוד ב

קלא אילן - צבע הדומה לתכלת, ורחמנא אמר (במדבר טו) פתיל תכלת, ותכלת דמיו יקרים, שצבוע בדם חלזון שאינו עולה מן הים אלא אחת לשבעים שנה.

רש"י מסכת חולין דף פט עמוד א

שהתכלת דומה לים - שהחלזון מן הים הוא עולה אחת לשבעים שנה ומראית דמו דומה לים וים אנו רואין שדומה לרקיע ורקיע לספיר וספיר לכסא הכבוד דכתיב ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר והוא כעצם השמים אלמא שמים דומין לספיר וספיר הוא כסא הכבוד דכתיב כמראה אבן ספיר דמות כסא וכשהקב"ה מסתכל בכסא הכבוד שלו נזכר במצוה זו שהיא כנגד כל המצות.

שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - אורח חיים סימן ג

אך לכאורה יש להוכיח להיפוך שאפילו בדבר שהיא המצוה בחזותא לא שייך בו מן המותר בפ"ך דהא תכלת היה במשכן ובמקדש בפרוכת ובבגדי כהונה והרי תכלת הוא הצבע מדם חלזון שהוא תולעת כמו שפירש רש"י בפרק חלק דף צ"א ע"א ותולעת אינו מן המותר לישראל ואפ"ה צבעו בו אלמא דאם גוף הדבר שהוא הצמר הוא מן דבר טהור אין קפידא בצבע שנצבע בו הואיל והוא רק לחזותא הרי מוכח דצביעה אין בו ממש הה"ד נמי בהאי שיחור לרצועות אף שהוא הלמ"מ אפ"ה אין בצביעה זו ממש להיות בו קפידא שיהיה מדבר טהור. אמנם אם זה החלזון הוא מין טמא יש בזה שנויים וסתירה בפ"י רש"י ז"ל דהנה במס' מנחות דף מ"ד ע"א ת"ר חלזון זה גופו דומה לים וברייטו דומה לדג ועולה אחת לע' שנים. ואם כן אין ראייה כלל מתכלת דיש לומר דחלזון הוא דג טהור ויש לו סנפיר וקשקשת. אך רש"י ז"ל מפרש שם במנחות עולה מן הארץ ע"ש ואם הוא רמש הארץ בודאי שהוא טמא. ולכאורה מלשון הברייתא מוכח שהוא רמש הארץ דקאמר וברייטו דומה לדג דאם הוא מן המים לא שייך בו לשון דומה דאם הוא דומה לדג ותולדתו מן המים הרי הוא דג ממש ולכך מפרש רש"י ועולה

מן הארץ דהיינו רמש הארץ ולכך אינו נופל בו שם דג ממש דמה שגדל ביבשה אינו מסוג הדגים. ולכך קאמר שדומה לדג בתמונתו אבל אינו דג ממש. אך רש"י בסנהדרין בפ' חלק דף צ"א ע"א בד"ה חלזון כתב תולעת שיוצא מן הים וכן במס' מגילה דף ו' ע"א בד"ה ע"י חלזון כתב רש"י חלזון עולה מן הים על הארץ. וכן כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות ציצית שחלזון הוא דג הנמצא בים המלח. ולפ"ז יש לומר שיש לו סנפיר וקשקשת והוא טהור:

שו"ת מהרי"ל החדשות סימן ה

איהו אזיל לטעמיה דמקיל בההיא גזירה, שכתוב באותה תשובה אפי' היה רואה מי שהטיל ציצית של פשתן לא היה מוחה הואיל והאידינא אין מצוי תכלת, אבל יתר רבותינו החמירו כמו הרא"ש ומהגררים אחר ר"ת ורב עמרם כדלעיל. וסברא הוא דשמא יחזור דבר לקילקולו שיהא תכלת מצוי, כ"ש למאי דכתב סמ"ג דאותו דג חלזון הוא בים המלח וכתב סימניו, בקל היה לעשות תכלת טז ומי יבא אחר המלכים להכניס ראש בין הרים גדולים.

הלבוש הראשון מהם, הוא כולל כל הדינים הכלולים בחלק הראשון מסור אורח חיים ומעמיהם, והוא סדר היום, קראתיו לבוש התכלת, כי כמו שחייב האדם ללבוש תכלת בציצית בכל יום אם ימצא, כן הוא חייב להלביש עצמו באלו הדינים בכל יום אם יודמנו לו.

אגרות קודש מהרש"ב

אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע

קנח

ב"ה יום ב' כ' שבט תרס"ז לפ"ק
וירצבורג

כבוד הרה"ג המפורסם נודע בישראל שם
ולתפארת מעוז ומשגב יראת ד' אוצרו כי
מרדכי יוסף אליעזר נ"י

אחד"ש כת"ר שי. את ספרי כבוד אביו הרה"צ ז"ל אשר
כת"ר קבלתי באהבה, וגודל ת"ח לכת"ר שי ע"ז כי מן
לראותם אם כי על עצם הענין אי"א לי להסכים. יען כי
זקוקללה"ה נ"ע בלקו"ת בהביאור דוחי' לכם לציצית דרוה"ו
בפשיטות כהפע"ח דבזה"ז אין תכלת. ובדרוש הנ"ל כ"י
זקוקללה"ה נ"ע כי ע"ז ז"ל ועמ"ש ע"פ מדלג כו' ומקפץ דיג
בחי' אהבה זהו לבן שבציצית קיפוף בשתיים אחו"י תו
דיראה בקושי יותר להשיג עכ"ל. ובדרוש קול דודי הנה זה ב
בלקו"ת שה"ש פ"ד מבואר דבחי' מקפץ על הגבעות זהו ב
דלעתיד שיהי' קול חתן וקול כלה כו'. ועמ"ש בהביאור דע
חופה בסופו.

מ"ש בע"ת פרט ג' ס"א דלפי דעה זו כו' ממצות תפילי
מטעם זה. לפ"ד בענינים אלו אין לדמות מלתא למלתא ואי
מה שנאמר בהם, ולפח"נ דהמשכה דתפילין בכלל הוא מבח
(עם היות דבתש"ר כתיב וראו כל עמי הארץ כו' ויראו ממן
תש"ר כענין שמו"ע בחי' יראה וביטול, אך ההמשכה מלו

אגרות קודש

שנב

בבחי' חסדים כנלע"ד. ועמ"ש מענין וראו כו' ויראו כו' בפע"ח שער
תפילין רפ"ב) ועמ"ש בלקו"ת שה"ש ד"ה שימני כחותם וביאורו.
ותכלת בחי' גבורות דאבא, וידוע דהגבורות שרשן למעלה מהחסדים.
וההמשכה היא בבחי' תגבורת העצמות, ועמ"ש בלקו"ת בהביאור הב'
דשחורה אני פ"ה בענין מ"ש בזהר בראשית דני"א ע"א ועל נחורא
חורא שרי' לעילא נחורא סתימאה כו'.

והנה לפמ"ש בפע"ח דלאחר החורבן אין לנו תכלת כי אין אנו
משיגים בחי' הציצית דמוח חכמה דאימא, ומי"מ נמשכין מאלהן
ומתלבשין בציצית דמוח בינה דאימא, בלתי ספק הוא לפ"ד אשר
בזמן שאחר החורבן הגם שהי' התכלת מ"מ לא היתה ההמשכה יותר
ממה שנמשך אח"כ כשלא נמצא התכלת. כי במקדש תליא מלתא
דבזמן שבהמ"ק קיים נמשך גם בחי' חכ' דאי' (וי"ל לפי שב"ר הי' בחי'
ה"א עילאה לכן נמשכו כל המדרג' דבחי' בינה גס חכ' שבה, וממ"ש
אכן יש הוי' במקום הזה משמע דבהמ"ק הי' גילוי בחי' חכ' וגם
ה"א עילאה שלמעלה מהחכ' אלא שהי' בבחי' או"פ שזהו ע"י החכ' כמ"ש
במ"א. ובבית שני הגם שחסרו ה' דברים בחי' ה' עילאה, מ"מ בבהמ"ק
עצמו להיותו שער השמים הי' ביכולת להמשיך שם כל ההמשכות
כמ"ש במ"א. ועמ"ש בלקו"ת בדרושי ר"ה ד"ה לחבין המשנה יו"ט של
ר"ה פ"ה דגם כמ"ש נמשך בחי' בינה כמו בב"ר רק החילוק הוא
בגבולין, אך אי"כ הי' צ"ל גם בזמן ב"ש ההמשכה האמיתית דתכלת רק
במקדש לא בגבולין. ואפשר הכוונה בפע"ח מ"ש בזמן שבהמ"ק קיים
היינו ב"ר, ואיך שיהי' אחרי שתלה הדבר במקדש נראה דאז דוקא הי'
אמיתית ההמשכה הזאת) אבל לאחר החורבן אי"א להמשיך כ"א מבחי'
בינה דאימא לא למעלה מזה. לזאת גם כשהי' תכלת ודאי לא היתה
ההמשכה יותר מעכשיו (ועמ"ש לקמן) ומי"מ גם זאת אי"א לומר דמשום
זה יפטר ממצות תכלת, דודאי המצוה היא מצוה תמידית וכשיש
ביכולתנו לקיימה נראה שאנו צריכים לקיימה.

אמנם מ"ש בפע"ח שער הציצית תוך פ"ד ז"ל והנה חד' ציצית
שאנו נוהגין אחר החורבן כו' וכולם לבנים כי אי"צ לחבר עמהם את
התכלת כו' וכ"כ אח"כ ואין צריך אל התכלת להשלים המספר. מלשון
אי"צ משמע דאי"צ עתה למצוה דתכלת וזה תמוה. וי"ל דמ"ש אין צריך
היינו לענין השלמת המספר להד' ציצית דבחי' בינה דאימא. ומה שאין
התכלת נוהג בזה"ז העיקר הוא מפני שא"א לנו להמשיך בחי' הציצית
דחכ' דאימא. וגם זה דלהשלים המספר דל"ב חוטין דציצית דבינה
דאימא אי"צ לתכלת. לכן אינו נוהג. אך נ"ל להעיר ע"ז מענין תקיעת

אגרות קודש

שנב

משתדלים גדולי ישראל בכל תוקף ועוז להשיג התכלת. ואם כי דומה לאתרוג דבתכלת צריכים לידע אמיתת הדבר שזה ח האמיתי. מ"מ ודאי לא היו מניחים ידיהם מלהשתדל בהשגת יתירה להשיג החלזון או לידע אמיתת הצביעה. ובפרט לפי מה שר שגם אם אינו תכלת האמיתי אינו מפסיד.

כפי שמצוייר החלזון במאמר פ"ת כמדומה לי ברור שראיתי כעשרים שנה מלפנים באקוואריום דברלין. ראיתי ח"י קטנה מוריקה לעתים מיץ שחור שמשחיר את המים סביבה. ולפי שלא על דעתי שזה יהי החלזון, לא שמתי לבי לעיין על כל פרטיו.

והשי"ת יעזור לנו לקיים מצותיו יתברך ויתן בלבינו לעבדו שלם ונזכה לביאת מ"צ במחרה בימינו, ונעשה לפניו כמצות רצונו

והנני חותם מעין הפתיחה בת"ח לכת"ר שי' על הספרים ו התכלת וס' סדרי טהרות ויתר הספרים והשי"ת יעזור לנו ל ולהשכיל בתורתו ית' ונבוא אל עמקי סודותי ולא ימוש מפניו זרעינו וזרע זרעינו עד עולם.

ויקבל כת"ר החוה"ש והברכה מאדה"ש ויהי נועם ה' עליו וי טוב באחב"י כנפשו חט' וכעתירת ידידו המוקירו ומכבדו כערכו והנשא.

שופר בשבת דאי' במשנה רפ"ד דר"ה דבמקדש היו תוקעין אבל לא במדינה, ובגמ' הטעם משום גזרה דרבה. דבאמת הדבר פלא לדחות מ"ע משום חשש רחוק כ"כ וכמו שהקשה ע"ז בלקו"ת בדרושי ר"ה בד"ה להבין המשנה. והתי' מבואר שם דלהיות בשבת בלא"ה יש המשכת האור שממשיכים ע"י השופר וממילא אינו נצרך לשופר. ומ"מ מן התורה מצוה וחיוב לתקוע גם כשחל בשבת, מבואר שם, מפני שיש כמה מדריג' בבחי' התענוג. וע"י השופר נמשך תענוג עליון יותר אשר מובדל בערך מהמשכת התענוג דשבת. ולכן צריכים שופר מן התורה בשבת ג"כ, אך רבנן דחו מ"ע זו בשבת בזמן ב"ש לפי שאין ביכולתנו להמשיך ההמשכה האמיתית הנמשך ע"י השופר, ומ"מ במקדש היו תוקעין גם בב"ש דלהיותו שער השמים הי' יכול להיות בו גילוי הנ"ל אבל לא בגבולין (עפ"ז י"ל בענין התכלת שנת"ל דנר' שאחר החורבן הגם שהי' תכלת מ"מ לא נמשך ההמשכה האמיתית דתכלת היינו הציצית דבחי' חכ' כו', י"ל דתנאים ואמוראים שהיו אחר החורבן הנה הם עצמם המשיכו בחי' ההמשכה האמיתית, להיות שהיו בבחי' מקדש ומכון לשבתו ית' וכמארז"ל בתוכו לא נא' אלא בתוכם בתוך כאו"א כו' והמה ודאי היו במדריגה זו) ובמ"א מבואר להיות שיש שבת ושבת שבתון בחי' שבת עילאה, ובחי' זו מאיר בשבת רק בבחי' מקיף, ועמ"ש בלקו"ת ד"ה את שבתותי תשמרו ובהביאור. וע"י השופר נמשך גם בחי' זו בבחי' פנימיות ולכן מצוה מה"ת לתקוע גם כשחל בשבת. ובב"ש נדחה מפני שגם ע"י השופר א"א להמשיך בזה"ז מדרי' הנ"ל בבחי' פנימיות. ובחי' שבת תתאה נמשך בלא"ה גם בשבת בזה"ז. ומ"מ במקדש היו תוקעין רק הנ"מ היא בגבולין כנ"ל. ומה שתלו בתקיעת שופר בהחשש שמא יטלנו כו' יספיק כאן החשש דכלאים שלא במקום מצוה, ובפרט בט"ק דכמה אנשים פשוטים נושאים שלא מצמר, ואם יהי' ענין התכלת דבר השוה לכל נפש (אשר כן צ"ל אם נחשוב זה לחיוב) ה"ז חשש לא רחוק שיבוא לידי איסור כלאים. וה"ז ממש כמו שאמרו לענין תקיעת שופר, הכל חייבים בתק"ש ואין הכל בקיאים כו'.

גם הדבר הזה לתלות סיבת בטולה מכל ישראל גם מיחידי סגולה משום יוקר מציאותה של תכלת, כבד לקבל, ושמעתי אשר בימי כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה נ"ע הי' באיזה זמן מלחמות גדולות בעולם והי' חשש שלא יהיו אתרוגי איי גענאווא, ורצה כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה נ"ע לשלוח שליח מיוחד לאיי גענאווא להביא לו אתרוג, ואיך לא היו

For more on the Rashab's view [click here](#)

בית יוסף אורח חיים סימן לד אות ב

ומ"ש רבינו בשם הרא"ש לעשות שני זוגות תפילין. כן כתוב בסמ"ג וסמ"ק והתרומה וכתוב עוד בסמ"ג והתרומה שאם אינו יודע לכוין המקום ולהניח שניהם יחד יניח כדברי האחד של יד ושל ראש ויסלקם מיד ויניח האחרים על סמך ברכה ראשונה ואף על פי שמפסיק בין של יד ל של יד ברכת תפילין הראש זה טוב יותר מלהניח לגמרי שלא להניח כלל עכ"ל. ובשימוש רבא כתב כסדר רש"י וכן כתב הרמב"ם (תפילין פ"ג ה"ה) וכתב סמ"ג והמרדכי ששלחו כתב מארץ ישראל שנפלה בימה שעל קבר יחזקאל ומצאו שם תפילין ישנים מאד כסדר הרמב"ם ורש"י והרשב"א בתשובה האריך בדבר זה ודחה דברי ר"ת והעמיד דברי רש"י והרמב"ם ובסוף התשובה כתב סוף דבר דעתי נוטה כרש"י והרמב"ם ועליהם אנו סומכים ועושים מעשה וכן היו נוהגים ה"ר יונה והרמב"ן ועושים מעשה בעצמן עכ"ל ותשובה זו תמצא בתשובות להרמב"ן סי' רל"ד.

מטעה עכו"ם

ים של שלמה מסכת בבא קמא פרק י סימן כ

כ. דין דבין גזל הגוי או גניבתו אסור, אפילו אי ליכא חילול השם. ואפילו הוא כבוש תחת ידו. אבל אבידתו מותרת, והוא דליכא חילול השם. והמחזיר ודעתו לשם שמים הרי זה משובח, ודין דאסור להטעות את הגוי, אפילו כשאינו יודע כלום, אלא כשטעה מעצמו. ומ"מ יאמר לו הישראל ראה שעל חשבונך אני סומך, וגם הפקעת הלואה אינו מותר, אלא כשחייב לשלם לו דרך מכס, או דרך חוב, אבל מה שהוא דרך מקח אסור:

מסקין (קי"ג ע"ב) א"ר ביבי בר גידל אמר ר' שמעון חסידא, גזל הגוי אסורה, אבידתו מותרת. גזילתו אסורה. דאמר קרא (דברים ז', ט"ז) ואכלת את כל העמים אשר ה' אלהיך נותן לך. בזמן שהן מסורים בידך, ולא בזמן שאינם מסורים בידך. אבידתו מותרת, דאמר רב חמא בר גור' אמר רב, מניין לאבידת הגוי שהיא מותרת. שנאמר (שם כ"ב, ג') לכל אבידת אחיך, פרט לגוי, ונאמר ומצאתה. משמע אפילו אחר דאתי לידיה שרי. ונראה, הא דאמר לעיל בזמן שהן מסורים בידך. אין הפירוש בזמן שהן כבושין תחת ידך. דהא ר' עקיבא דורש לעיל, דאסור גזל גוי אפי' בכבוש תחת ידך, דקרא איירי בכבוש תחת ידך, ואפ"ה אסור לגזלן. וכן בפ' דו"ה (לעיל ל"ח ע"א) סי' ח' גבי שור של גוי שנגח לשור של ישראל כו', שכתבו התו' (ד"ה עמד). למ"ד גזל הגוי אסור ניחא כו' והתם איירי בכבוש תחת ידך. אלא נראה דהכי פירוש, בזמן שהן מסורים בידך. כלומר שצוה הקדוש ברוך הוא להלחם בהם. או אפילו מלחמות רשות, הקדוש ברוך הוא נתן לך רשות להלחם עם כל אויביכם מסביב. אבל מי שהוא כבוש תחת ידך, ואינו מז' אומות, גזילו אסור.

וכתב הרמב"ם (ה' גזילה פ"א ה"ב) וכן הסמ"ג (לאוין קנ"ז) וכן הטו"ר (סימן שמ"ח) אחריו, שגניבה וגזילה שוין בין ישראל לגוי. וכל הגונב מגוי עובר בלאו, כאילו גונב מישראל. ודבר תימא הוא בעיני, כי התורה בכללה ובפרטה לישראל ניתנה. ולכאורה נראה מהאי סוגיא, דדורש גזל הגוי מקראי לאיסור, אינו אלא אסמכתא בעלמא הוא. ואף אם ת"ל דדרשה גמורה היא. מ"מ אינו אלא לאיסורא, אבל אינו בכלל לאו דלא תגזול, וכן לא תגנוב. ורש"י פירש להדיא במסכת סנהדרין פרק ד' מיתות (נ"ז ע"א ד"ה ישראל) דאינו אלא מדרבנן, על הא דאיתא התם סתמא דברייטא, דישראל בגוי גניבה וגזילה מותר, ופירש רש"י משום דלא תעשוק את רעך כתיב, ולא גוי. ומדרבנן הוא דאיכא למ"ד דאסור, משום חילול השם עכ"ל. ומה שכתב רש"י מפני חילול השם. לא נראה לי כלל, דגזל הגוי אסור אפילו בלא חילול השם. אבל נראה לי, משום שירחיק עצמו מן הכיעור ודומה לו, ויאכל וישתה את שלו. ולא ירגיל את עצמו בגניבה וגזילה.

ומסיק, תניא, רבי פנחס בן יאיר אומר, במקום שיש חילול השם, אפילו אבידתו אסור, פירוש, כגון שיוודע הדבר לגוי, אבל היכא דליכא חילול השם אסור להחזיר לו, לפי שהוא מחזיק ידי הרשעים. כן כתב הר"ם (ה' גזילה פ"א ה"ג) והסמ"ג (עשין ע"ד) והטו"ר (סימן רס"ו). וכתב עוד, ואם החזירה כדי לקדש השם, כדי שיפארו את ישראל, שהם בעלי אמונה, הרי זה משובח. וכעין זה הביא הסמ"ג (שם) עובדא דירושלמי פרק אלו מציאות.

ורחמנא לבא בעי, אם דעתו לכך, אבל אם דעתו בעבור שישביחו אותו, ולא בעבור אמונת ישראל, או משום שהוא אוהב את הגוי ומרחם עליו, אסור. אמר שמואל, טעותו מותרת. כי הא דשמואל זבן מגוי מזרק של זהב בחילוף של נחושת, וסך המקח היה ארבע זוזי, ואבלע ליה חד זוז בחושבנא, פירש רש"י, ועוד טעות אחרת, שעיקב זוז מדמיו, והטעהו בחשבון, וא"כ לפירושו שריא להטעות את הגוי היכא דלא ידע. וכן יראה מפ"י התו' (ד"ה יכול) דלעיל בסי' י"ח. וכן כתב הטו"ר בסימן שמ"ח, דשרי להטעותו בחשבון. ולא נ"ל כלל להטעותו בחשבון, דלא שרי טעות הגוי, אלא בטעה מעצמו. ואף דהפקעת הלואה שרי, היינו מה שאתה חייב לשלם לו או דרך מכס או דרך חוב. אבל מה שהוא בעת המקח, דומה לגוזל. כאלו אתה לוקח את שלו בעל כרחו, והיינו אתה גוזל זהב משלו. ועוד נ"ל לאסור משום חילול השם, דשמא הגוי מכוון לבדקו. וכן כתב הרמב"ם (הל' גזילה פי"א ה"ד) והסמ"ג (עשין ע"ד) להדיא, דטעות הגוי אינו שרי אלא במוטעה מעצמו. אבל להטעותו אסור, משום חילול השם. וכתב בהג"ה מיימוני (שם אות ב') שכן פי' ר"ח (וראב"ח) [וראבי"ה]. וא"כ לפיכך צריכין אנו לפרש ואבלע ליה זוזא בחושבנא כפי' הערוך (ערך פלז) שנתן זוז לגוי יותר. בעבור שישמח הגוי, וילך מהרה, וכן פי' הר"ן, ועיקר. כי כה"ג בודאי שרי, מאחר שהגוי טעה מעצמו. ואפילו לפי' רש"י, שפי' שהישראל הטעה הגוי בחשבון. היינו משום דס"ל הפקעת הלואה שרי. ורש"י מדמה זה להפקעת הלואה. מאחר שקנה ישראל המזרק במשיכה, נעשה עליו הד' זוז בחוב והלואה, ומשום הכי שרי. ולא גזרינן שמא יכוון הגוי לבדוקו, כך הוא סברת רש"י. אבל היכא שמטעה את הגוי בחשבון, שאינה הפקעת הלואה. כגון שאתה קונה ממנו כלים, או דבר אחר, ואתה מטעהו, שמוסיף לך במנין, או שאתה מטעהו, שמוסיף לך דמים. כגון שהוא קנה ממך, או חייב לך, אזי רש"י נמי מודה שהוא אסור. דהוי גזל הגוי ממש, ואסור. אפילו היכא דליכא חילול השם. וכן יראה לעיל סימן י"ח, יכול יגלום הגוי, שאסור להטעותו משום גזל. ולא כפי' התו' (ד"ה יכול) שהגוי ידע מזה, ועושה עצמו כאינו יודע. דסתמא קאמר קרא (ויקרא כ"ה, ז') וחשב עם קונוהו, שידקדק עמו. וכן יראה מפ"י הרמב"ם, שכתב בפ"ז דהלכות גניבה (ה"ח) אסור להטעות את הגוי בחשבון. אלא ידקדק עמו, שנאמר וחשב עם קונוהו. אף על פי שהוא כבוש תחת ידיך, ק"ו בגוי שאינו כבוש כו', ולא הזכיר כאן משום חילול השם, שמא יכוין הגוי לבדוקו. ואלו בהלכות גזילה ואבידה (פי"א ה"ה) כתב, שאסור להטעות את הגוי, משום חילול השם כו', ולא יליף מקרא. אלא ש"מ כדפי', הא דיליף מקרא אסור משום גזל הגוי. דעבד עברי גופו קנוי לו. וה"ה כל הדומה לזה. ועוד יראה כפי', וכמו שכתב הרמב"ם. דאי לפי' התו', דאיירי היכא שידע הגוי כו'. א"כ מאי פריך לר' עקיבא, טעמא דאיכא חילול השם, הא לאו הכי שרי. וגזל הגוי מי שרי. ופריך מהא דיגלום עליו כו'. ולפי' התו' מאי מקשה, הא הכא נמי איכא חילול השם. אלא כמו שפי' הוא עיקר, וכן הערוך (ערך גלם) פי' סתמא, יכול יטעה הגוי בחשבון. אבל הגוי שטעה מעצמו שרי בכל ענין. וכי היכא דלא יבא לידי חילול השם, יאמר לגוי, ראה שעל חשבונך אני סומך, וכן מוכח מעובדא חד דמסיק, רב כהנא זבין מגוי מאה ועשרים חביות במאה כו'. וא"ל חזי דעלך קא סמכינא. ופי' רש"י לחד פירושא, שהוא עיקר. וכן פי' הרמב"ם (שם) והר"ן, שהישראל אומר לגוי.

ועוד מסקינן, רבינא זבן בקעי עצים מן גוי אחד, וגוי אחר עמו. ואמר רבינא לעבדיה, אייתי לי הבקעים הגסים,

שהן עבים. כי הגוי שקנה עמי לא ידקדק בזה וירגיש, אלא מניין הבקעים יודע. ונראה דזה נמי איירי בענין שלא זכה בהן הגוי בקניין גמור. אבל אי הוה בענין שזכה בהן הגוי כבר. הוי כגזל, ואסור להטעותו. עוד מסקינן, רב אשי הוה יתיב בספינה, וראה אשכולות הגפן, שהיו תולין בזמורות חוץ לפרדס. וא"ל לעבדיה זיל חזי אי דגוי נינהו אייתי לי, שמע הגוי מריה דפרדיסא, ואמר דגוי שרי, בתמיה, א"ל ה"ק דגוי שקיל דמי, וישראל לא שקיל דמי. ופי' התו' (ד"ה הכי) בשם ר"י שהשיב לו האמת, שכך דעתו היה מתחילה. ולא כמו שהבין הגוי. דא"כ סבר רב אשי דגזל הגוי שרי. ואנו ק"ל כהך תנאי דאסרי גזל הגוי. ואין חילוק בין גזילה וגניבה. וגניבה נמי איכא חילול השם, כשידע לבסוף עכ"ל. ולא הבנתי דבריהם, במה שכתבו איסור הגניבה משום חילול השם. והלא גניבה וגזילה גבי גוי אסור, אפי' בליכא חילול השם, כמו גבי ישראל. וכן כתב הרמב"ם (ה' גניבה פ"א ה"א) אחד הגונב מישראל, או מן הגוי עובד ע"ז, עובר בלאו דלא תגנוב. וכן כתב גבי גזל (ה' גזילה פ"א ה"ב). וכן כתב הרמב"ם והטו"ר (סימן שמ"ח - שנ"ט). והרא"ש (סימן י"ב) הביא דברי התו' כצורתה. ולא הזכיר הא דגניבה משום חילול השם. והר"ן כתב יישוב אחר, שרב אשי היה דעתו מתחילה כמו שהבין הגוי. ומחמת שהגויים אינם מקפידין בכך, לא הוי גזל, אלא מחילה בעלמא, ודומה להפקר. ומה שהוצרך לומר כך. משום שהגוי היה שומע שעשה הפרש בין ישראל לגוי. וכן יראה פי', ועוד היום שהגויים אינם מקפידים בכך:

Selected Emails from our listeners

Subject: Color of Chilazon Blood

Hi Mr. Lichtenstein,

Thank you for your informative program on techeiles. I look forward to listening to Headlines every week!

Rabbi Deutsch raised an issue about the color of the Chilazon blood.

Rashi in Chullin 89a says "maaris damo domeh l'yam." Rambam in Hilchos Tzitzis 2:2 says "v'damo shachor k'dyo."

My impression is the secretion from Murex snails used for dying is a clear liquid. Is this consistent with either opinion about the color of the Chilazon blood?

Thank you,

Elie Bashevkin

Hello Elie, and thank you for your question, it was forwarded to me by Headlines to answer.

I'm sorry that you were not able to hear my discussion about the color of the blood, I actually discussed that and I also discussed many other questions and it was removed from the recording, but it seems that the debate had to be shortened to fit in the allotted time.

I had said that although when the blood is removed from the snail it is clear, there are 2 other stages that can be described as black. One being when the dye is ready to be used and dyed on to a cloth, and second, when one cracks open the shell one sees a black stripe in the place of the blood, and that may have been used in antiquity as an identification of the Murex Trunculus [as the Murex Brandaris has a more brownish stripe in that area]. You can see plenty of pictures on the "gallery" page of www.techeiles.org.

For Rashi's description of the color of the blood, you might want to consider the Radzyner Rebbe's interpretation of Rashi, that Rashi is discussing the color of the dye after it is on the wool, not the actual color of the blood. He understands "maris damo" to mean the color of it's blood as seen on a cloth. Although this may seem forced at first glance, keep in mind that in context, Rashi is actually discussing the look of techeiles on one's tzitzis.

B'hatzlacha

Yisroel Barkin

מאמר שפוני טמוני חור . יח 35

תכלת לבושא דאות י' דאיהו תכלית דכלא יעו"ש, מבואר דהתכלת היא
באה בלבוש שחרות וע"י הסממנים נעשית מראית התכלת דומה
לכרסיא יקירא :

אמת שלבאורה משמעות לשון רש"י ז"ל במס' חולין (פט . ד"ה
שהתכלת) הוא נגד זה שכתב וזה לשונו הקדוש שהתכלת
דומה לים שהחלזון מן הים הוא עולה אחת לשבעים שנה ומראית דמו
דומה לים וים אנו רואין שדומה לרקיע כו' יעו"ש, והגם שיש לומר
שרש"י ז"ל לא הכיר ולא ראה את החלזון כדמשמע באמת מלשונו ז"ל
ויים אנו רואין שדומה לרקיע משמע שדם חלזון לא ראה עינו הקדושה
ורק מסבירא כיון שהתכלת דומה לים שפס על דמו שהוא כים, אבל בכל
זה דבר תימה הוא לומר ח"ו שרש"י ז"ל בסברתו לא כוון אל האמת .
**אכן נראה שבאמת אין כוונת רש"י ז"ל על דמו אלא על מה שנובע
בדמו, והיינו שדקדק בלשונו הקדוש ומראית דמו ולא כתב סתם ודמו
דומה לים כי באמת דמו שחור כדיו ואינו דומה לים :**

I very much enjoy your show. However I was bothered by something. On you first Techeilis show you encouraged R Barkin to tell us 18 proofs for his view yet on the second show when R Deutsch mentioned that he presented 17 proofs to Rav Elyashiv against this techeilis and that he agreed with him, you did not ask him ? what they were. WHY
Yechezkel Sochaczewski

Mr. Lichtenstien

Just 2 comments if I may. Rashi in Sanhedrin I feel was a bit swept under the cover. R Barkin said 5 Rashis are like him etc. etc. However, the tola'as Rashi is referring to is clearly not the Murex, because Rashis tolaas can make it up a mountain! Though r barkin claims his reached the top of his fish tank, but clearly it won't reach a mountain. It dies too soon. Therefore, to prove the murex because of rashi is ridiculous because rashi himself obviously had a different tolaas that reached the mountains. In levush haaron they're not so bothered because they have yad rama that says the gemara is not referring to chilazon d'tcheiles. But they can't claim everything fits because rashi doesn't. More, we twist the rambam (that says fish) to mean any oleh min hayam based on a gra explaining a lashon mishna to that effect. Everyone knows it's a far cry to say rishonim should talk belashon mishna (the rambam will do it when he's bringing something lehalacha) . But if were twisting it because of rashi who says tolaas, that's queer because rashi didn't hold of the murex anyway as I've proven from rashi in sanhedrin. I've yet to hear an answer to this from the many tcheiles people I've asked.

Additionally, the whole source that chilazon has a shell is from medrash shir hashirim which is not discussing tcheiles or tzitzis. So for the medrash we say stam chilazon is for tzitzis and when we have a gemara sanhedrin not like us we say yad rama! Very consistent. Point 2. Regarding the maharshal and mat'eh akum. If you'll notice, the maharshal says no one holds taking is muttar (as u accurately noted), but the shach brings the maharshal only in the osrim. Something not noted.

Your analogy from the restaurant is weak, because of course nosen taam lefgam and the other points u made r assur lechatchila and there is no minhag to the contrary. However, I've heard that great poskim were meikel on this question, possibly because the shach only brings the maharshal in the osrim.

Regardless, your shows are very enjoyable.

Looking forward to a response.

All the best,

Mordechai Dombroff

Audio from our listeners

A clarification of Rav Eliyashiv's view on Techeilis *click here*

A request for more shows on Techeilis *click here*

Tcheilis debate *click here*

Tcheilis-When do we say Chodosh Assur *click here*

Techeilis- go through the Sugia *click here*

Techeilis- question regarding tying the Tzitzis *click here*

Techeilis-questions on the Murex *click here*

Techeilis-rabbonim supporting *click here*

How can Techelis be

promoted if Reb Eliyasiv is against it click here

הרב ישראל בארקין
כולל "זכרון גרשון" לדיינות, ליקווד

ביאור לדברי הספרי שהחלזון גנוז ולדברי האריז"ל שמצות תכלת נוהגת רק בזמן שבית המקדש קיים

תניא בספרי¹ (וזאת הברכה שנד):

אמר רבי יוסי: פעם אחת הייתי מהלך מכזיב לצור ומצאתי זקן אחד.
אמרתי לו: פרנסתך במה? אמר לי: מחלזון. אמרתי לו: וכי מצוי
הוא? אמר לי: השמים, שיש מקום בים שמוטל בהרים, וסממיות
מקיפות אותו, ואין לך אדם שהולך לשם שאין סממיות מכישות אותו
ומת ונימק במקומו. אמרתי: ניכר הוא שגנוז לצדיקים לעתיד לבא.

מדרש פליאה זו קשה טובא, וכבר התלבט בפירושו הגאון מוה"ר דוד פארדו ז"ל
בפירושו על הספרי ספרי דבי רב. וכבר כתב הנודע ביהודה (תניינא, אה"ע סי' נד):
"כבר ביארתי כמה פעמים שמדבר שלא עמדנו על דעתו, מה כוונתו ומה טעמו, אין
להביא ראיה ממנו לא לראיה ולא לסתירה על דבר אחר". וכמובן שאי אפשר בכלל
ללמוד הלכות ממדרש תמוה כזה עד שנבין כל פשר הדבר מתחילתו עד סופו².

¹ העתקתי כפי הגרסא בספרי מהד' פינקלשטיין שמיוסד על כמה כת"י. מלבד שינויים קטנים,
עיקר ההבדל בין הנוסח ע"פ כת"י לנוסח הדפוס הוא המילים "מקום בים שמוטל בהרים
וסממיות מקיפות אותו ואין לך אדם שהולך לשם שאין סממיות מכישות אותו". מנוסח זה ברור
שהסממיות מכישות את האדם, ולא כמו שפירשו קצת מפרשים שהכישו את החלזון. מהפירוש
המיוחס להראב"ד מוכח שגרס כן, וכן מובא בפסיקתא זוטרית, וכעין זה במדרש תנאים.
ולכאורה ברור שהוא הנוסח המדויק ונשמט מחמת הדומות בדפוסים (שכולם העתיקו מדפוס
ויניציאה משנת ש"ו) ובליקוט שמעוני.

² כעין מה שאמרו חז"ל אין למידים מן ההגדות (ירושלמי פאה פ"ב ה"ד). ומה שכתב בשו"ת
מנחת אשר (ח"ב סי' ב' אות ב'): "דלא הלכה באנו ללמוד מן המדרשים אלא את מציאות
הדברים שהתכלת נגנוז, ודבר חמור הוא לזלזל במדרשי אגדה ולהתעלם מהם, והלא כולם ניתנו
מרועה אחד...", הנה גם את מציאות הדברים אי אפשר ללמוד ממדרש תמוה (או ממאמר תמוה)
עד שיובנו כל הדברים. והטעם פשוט, שהרי אפשר שכאשר נבין פשר וסוד הדבר נראה שיש

א. מהי קושיית רבי יוסי "וכי מצוי", הרי עד סוף ימי האמוראים עדיין היו בני ישראל מטילים תכלת בבגדיהם (ראה להלן הערה 7), וכמו שכתב הרמב"ן במלחמות ה', שבת יב, א: "מימות הגאונים נהגו לצאת בטלית שיש בה לבן בלא תכלת", ואם כן ודאי היה מצוי.

ב. סממיות הם עכבישים (spiders) כמבואר בפירוש המיוחס להראב"ד על הספרי שם, שציין לפסוק במשלי (ל, כח) "שממית בידים תתפש והיא בהיכלי מלך", ופירש רש"י שם (ובשבת עז, ב ד"ה סממית): אריני"א בלע"ז, והוא עכביש בצרפתית (araignee). ומשמע שמדובר בסממיות רעילות היכולות להרוג אדם, והיה לזקן זה חכמה להינצל מהם ולצוד החלזונות. וצריך עיון מה היתה החכמה הגדולה לזקן זה שלא היתה לאדם אחר, הרי כל אדם יכול ללבוש בגדי שריון וכד' ולהינצל מהן (כמו שאנו רואים שעושים בעלי הכוורות בימינו שיש להם בגדים מיוחדים להינצל מעקיצות הדבורים).

כוונה אחרת לגמרי בכל המדרש, וגם אותו החלק שחשבנו מקודם שכבר מובן, באמת יש לו הבנה אחרת לגמרי.

וראה בדברי הרמח"ל במאמר על ההגדות (אמשטרדם תקמ"ג, נדפס גם בתחילת 'עין יעקב'): "אך הדרכים אשר העלימו בס' את דבריהם שונים הם: הא' הוא דרך ההשאלות והמשלים. והם הדרכים ההלציים הידועים אצל בעלי המליצה אשר על יסוד הדמיון והמשל, ייחסו מקרים ופעולות למי שאין המקרים ההם או הפעולות ההן נכונים לו כלל. הב' הוא דרך ההעלם והיינו שיעלימו תנאי הענין ולא יבארום. ויאמרו מאמר מוחלט. ואין אמתת המאמר ההוא אלא בגבול, דהיינו לפי בחינה אחת או לפי זמן אחד או לפי נושא או מקום אחד; ומי שיקח המאמר ההוא כולל ומוחלט יכשל וישתבש. וכבר מאמרים רבים יראו כסותרים זה את זה, יען לא פורשו תנאיהם. והיודע כל דבר בגבולו. ימצאם אמיתיים ובלתי סתירה כלל. וכבר תראה שכמקרה הזה קרה גם להרבה ממאמרי הדינים והמצוות, אע"פ שלא נעשה הדבר בזאת הכוונה. שתמצא בש"ס מאמרים או ברייתות שבהבין אותם בהחלט לא יאותו עם האמת או יסתרו זה את זה. ופירשום בש"ס באמרום הכא במאי עסקינן, והעמידו כל אחד בגבולו ונמצאו כלם נכוחים וישרים. הדרך הג' הוא הקלות..." עיי"ש.

ועוד, שכבר נפסק בשו"ת מהרי"ל ושו"ת חמדת שלמה ועוד (עיין להלן בנספח) שאפשר שיחזור התכלת בכל זמן מהזמנים, ועל כרחך שהייתה להם הבנה אחרת בדברי הספרי (ולגבי מה שדחה הראיה מהמהרי"ל בספר הנ"ל סי' ה', עיין להלן בנספח (הערה 19), ולגבי החמדת שלמה לא כתב כלום בספר הנ"ל).

ג. איך אמר רבי יוסי "ניכר הוא שגנוז לצדיקים לעתיד לבא", הרי בזמנו (אצל זקן זו שמדבר עמו עכשיו) וכן לכמה מאות שנים אחריו עדיין היה תכלת. ד. ואם לא היה תכלת מצוי אז, כמו שמשמע לכאורה ממשטם של דברי רבי יוסי "ומי מצוי?", למה היה צריך כל השיחה הזו עם הזקן כדי לדעת שניכר הוא שגנוז, הרי ידוע הוא שגנוז ועומד. ה. מה היה ההכרח של רבי יוסי לחדש שגנוז לצדיקים לעתיד לבוא, אולי כבר לאחר שנה או שנתיים ירחם ה' ויסיר מכת הסממיות ויחזור הדבר כימי קדם. אף על פי שחלק מקושיות אלו ניתן לתרץ בדרכים שונות ודחוקות, בוודאי מוטל עלינו לחפש פשר הדבר כדי שיתבארו דברי המדרש בלי עקולי ופשורי.

ונראה בס"ד שיש מפתח אחד שעל ידו יובנו כל דברי הספרי על מכונם. והוא, שלכאורה הסממיות שדיבר עליהם הזקן אינם אלא רמז למלכות רומי (או לחיילותיהם), שאחרי חורבן הבית וכיבוש ארץ ישראל נלחמו נגד כמה מצוות שאינן תלויות בבית המקדש (עיין להלן הערה 6) ובקצתן הצליחו (כגון תפילין, שנתבטל מהמון העם למשך כמה מאות שנים בגלל הרומיים³), והם שביטלו את התכלת מישראל. המקור לכך הוא במדרש משלי (פרשה ל): "שממית בידים תתפש – זה אדום שאין בכל השרצים שנואה כמותה, וכן כתיב 'ואת עשו שנאתי'. והיא בהיכלי מלך – אדום שהחריב בית המקדש". וכן בבראשית רבה (תולדות סוף פרשה ס"ו): "ויעש גם הוא מטעמים – הדא הוא דכתיב 'שממית בידים תתפש', אמר ר' חמא בר חנינא באיזו זכות השממית מתפשת, בזכות אותן הידים 'ויעש גם הוא מטעמים' וגו'".

ועל פי זה, כך הצעת פירוש הספרי לענ"ד:

אמר רבי יוסי פעם אחת הייתי מהלך מכזיב לצור – כזיב הוא מקום קרוב לצור (עיין ערובין סד, ב ותבואות הארץ עמ' רלג). כזיב היה גבול א"י בזמן בית

³ כמו שכתוב בשו"ת הגאונים (מהד' אופק סי' קס"א). ובשבת קל, א איתא: "תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר... וכל מצוה שלא מסרו ישראל עצמן עליה למיתה בשעת גזרת המלכות, כגון תפילין, עדיין היא מרופה בידם. דאמר רבי ינאי: תפילין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפים... ואמאי קרי ליה אלישע בעל כנפים, שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה גזרה על ישראל...".

שני, וגם נקבע להלכה לגבול א"י במתני' (שביעית פ"ו מ"א, חלה פ"ד מ"ח), וצור היתה אז תחת שליטת מלכות רומי. רבי יוסי חי בדורו של שמד שאחרי החורבן⁴, והיה הולך מישוב היהודים לתוך עיר של גויים, צוריים ורומיים, ולרוב הפתעתו – **ומצאתי זקן אחד** – דהיינו יהודי בעיר של גויים; שמצא זקן יהודי מניצולי החורבן ודורו של שמד הדר ומתפרנס שם בתוך עיר של גויים.

אמרתי לו פרנסתך במה – ותמה איך מתפרנס יהודי במקום כזה, והשיב הזקן: **אמר לי מחלזון** – הזקן השיבו שפרנסתו מחלזון, כלומר שעושה תכלת⁵ מחלזון ומתפרנס ממנו.

אמרתי לו וכי מצוי הוא – שאל אותו רבי יוסי, איך אפשר ליהודי לעשות כל כך הרבה תכלת, עד כדי שמתפרנס ממנו, תחת שליטת הרומיים ונגד פניהם ממש. שהרי בשלמא אם היה מתגנב אל הים בסתר בחשכת לילה וצד רק מעט חלזונות לציציותיו לבד, היה מובן שהסתיר מעשיו מן הרומיים, אך מי שעושה כל כך תכלת איך אפשר שלא יתפסוהו ויהרגוהו? ובפרט שמלכי רומי ואציליה היו משתמשים בחלזון לצורך בגדיהם, כידוע, ומשום כך נאסר ע"י הקיסרים הקודמים שאנשים פרטיים ישתמשו בצבעי החלזון לצורך עצמם, והיה זה נחשב למרידה במלכות (כמו שהובא כל זה בספר לבוש הארון באריכות), מלבד כל הגזרות על קיום המצוות שהיו בימיו⁶. וכי מצוי כל כך במקום סתר שיכול להתפרנס מזה?

ועל כרחק לא היתה תמיהת רבי יוסי שלא היו חלזונות מצויים בים, שהרי החלזון תמיד מצוי בים, וגם היה לאמוראים תכלת וצבעו בו כמבואר בגמרא בכמה דוכתי כנ"ל⁷. ולכן מוכח שהיתה תמיהתו כנ"ל.

⁴ עיין עבודה זרה ח, ב; שבת לג, ב. וגם היה תלמיד רבי עקיבא שהיה בעצמו מעשרה הרוגי מלכות.

⁵ כך נראה, שהרי מדרש זה על הפסוק בברכת זבולון, וברכתו הייתה בתכלת מחלזון כמבואר במגילה ו, א ובפסיקתא זוטרתא ותרגום יונתן על פרשת וזאת הברכה.

⁶ עיין ויקרא רבה פרשת אמור (פ' לב): "מה לך יוצא ליהרג על שאכלתי מצה מה לך לוקה בפרגול על שעשיתי סוכה על שנטלתי לולב על שהנחתי תפילין על שהטלתי תכלת על שעשיתי רצון אבא שבשמים, הה"ד 'ואמר אליו מה המכות האלה' מכות האלה גרמו לי להאבה לאבי שבשמים".

⁷ מנחות (מב, ב): "אמר ליה אביי לרב שמואל בר רב יהודה הא תכילתא היכי צבעיתו לה אמר ליה מייתנין דם חלזון...". שם (מא, א): "דמלאכא אשכחיה לרב קטינא דמיכסי סדינא. א"ל קטינא

אמר לי השמים שיש מקום בים שמוטל בהרים – אזור צור הוא מקום סלעים
(סולמא דצור), ויש שם הרים אצל הים ממש ושם נמצאים החלזונות,⁸
וסממיות מקיפות אותו – כלומר, שהרומיים מקיפים כל האזור והם בכל הארץ,
ואין לך אדם שהולך לשם שאין סממיות מכישות אותו ומת ונימק במקומו –
 וכל מי שהולך לשם ומעורר את חמתם, הורגים אותו. ועושים זאת באכזריות
 נוראה, כמו שאירע לרבי יהודה בן בבא "לא זזו משם עד שנעצו בו שלש מאות
 לונביאות של ברזל ועשאוהו ככברה" (סנהדרין יד, א), וזוהי כוונת "נימק
 במקומו", כמו רבי יהודה בן בבא. אי נמי⁹ רצה לומר שהורגים אותו ואינם
 מניחים אותו לקבורה, ובשרו נסרח במקומו (עיין מתני' נדה סט, ב "הזב והזבה...
 שמתו מטמאין במשא עד שימוק הבשר"). אך זקן זה בצדקתו היתה לו זכות
 להסתיר מעשיו מן הרומיים.

קטינא סדינא בקייטא וסרבלא בסיתוא ציצית מה תהא עליה. א"ל ענשיתו אעשה? א"ל בזמן
 דאיכא ריתחא ענשין, ולפי כמה ראשונים היתה התביעה על התכלת לבד, שפטרו ע"י סדין. שם
 (מג, א): "רבי מני דייק וזבין (תכלת) כחומרי מתניא", וכתב רבינו גרשם: "דלא זבין תכלת אלא
 מן המומחה **שצבעו** לשם תכלת...". עבודה זרה (לט, א): "רב הונא בר מניומי זבן תכילתא מאנשי
 דביתיה דרב עמרם חסידא". חולין (צה, ב): "רב נתן בר אבבי איתבד ליה קיבורא דתכלתא".
 ובשו"ת ישועות מלכו סי' א' כתב: "הנה אין ספק שבזמן אמוראים היה תכלת וצבעו בו ציצית,
 גם בימי אבבי ורבא לבשו תכלת וצבעו, כמפורש במנחות מ"ב ע"ב דאבבי שאל לרב שמואל ב"י
 היכן צבעיתו והוא השיב לו – אלמא שהיו עוסקין בצביעות תכלת, וקשה לומר שהיה להם אז דם
 חלזון מקודם חרבן שהיה יותר מר' שנים".

⁸ ז"ל ספר תבואות הארץ (עמ' רלג): לדרום צור בערך ד' שעות על שפת הים ולצפון "זיב"
 (אכזיב) בערך שעה א' נמצאים סלעים גדולים נכנסים בים ונראים למרחקים ועליהם דרך מעבר
 מצער שבו עולים כמו בסולם והוא סולמא דצור".

עוד אפשר לפרש שכוונת הזקן שהולך לים במקום סתר שנסתר מן הרומיים שלא יראו אותו,
 ואולי הרים רמז למקום בריחה מן המלכות ושאר גזרות רעות, כמו 'ההרה המלט' אצל לוט,
 'ותאמר להם ההרה לכו' אצל השניים אנשים מרגלים ביהושע פרק ב', 'בין שני הרים גדולים'
 (סנהדרין יד, א). עוד אפשר לפרש שמרמז לזכותו של אברהם אבינו ע"ה (וכמו שפירש רש"י
 ב'ההרה המלט' בלוט, שילך לאברהם אבינו, וכן במקומות נוספים נמשלו האבות להרים),
 שתכלת בא לנו בזכותו – 'מחוט ועד שרוך נעל', והזקן נתלה בזכותו של אברהם אבינו שהיה
 יכול להשיג כל כך הרבה תכלת נגד פניהם של מלכות הרשעה.

⁹ שמעתי מידידי הר"ר יוסף גליק שליט"א. ועיין עוד במשנה ראש השנה פ"ג מ"ח שאם לא היו
 נושאים עיניהם למעלה היו "נימוקים", ואולי כן הוא לשון חז"ל לתאר מי שמת ע"י נשיכה רעלית.

אמרתי ניכר הוא שגנוז – מיניה וביה מוכרח שאין הכוונה שגנוז לגמרי, באופן שאי אפשר בכלל להשיגה עוד עד הגאולה (כמו אור הגנוז וכד'), שהרי הזקן הזה היה מתפרנס ממנו, ואם כן על כרחך אינו גנוז לגמרי! ועוד, שהרי עד זמן הגאונים היה להם תכלת כמבואר בכמה דוכתי כנ"ל.

ונראה שכוונתו הייתה שיש לרומיים (הסממיות) שליטה על התכלת, וממילא קשה להשיגו בלי מסירות נפש וסייעתא דשמיא מיוחדת.

ופשוט שזה כל עוד שהרומיים מושלים ביד חזקה, אך בזמן שרפו ידי הרומיים, כנגד זה יש מקצת בחינת ולאום מלאום יאמץ לגבי בני ישראל (אע"פ שאינו לגמרי עד ביאת המשיח). ובחינה זו יכולה להתגשם בכמה אופנים, כגון בריבוי הישיבות, או תנועת בעלי תשובה וכד', וגם במציאת התכלת.

לצדיקים¹⁰ לעתיד לבא – סיים רבי יוסי שמצב זה של שליטת כוח עשו ותולדותיו, שהיא הסיבה הגורמת קושי בהשגת התכלת במקצת דורות, ואי אפשרותה בכלל בדורות אחרים, יימשך עד לעתיד לבוא.

¹⁰ בכמה מקומות בחז"ל מצינו לכאורה קשר בין תכלת וצדיקים: עיין בבא בתרא עד, ב: "מאי אית לכו בהדי קרטליא דדביתהו דר"ח בן דוסא דעתידה דשדיא תכלתא בה לצדיקי לעלמא דאתי"; מדרש משנת רבי אליעזר פר' יד: "ולפי שהיה הארון מכוסה תכלת אמר הקדוש ברוך הוא מי שהוא עוסק בתורה יבוא וילבש לבוש הארון"; בראשית רבה וישב פר' פה: "ופתילך, זו סנהדרין שהן מצויינין בפתיל, היך מה דאת אמר פתיל תכלת".

ובפירוש סוד מעשה המשכן מרבינו שמעיה השושני (בן דורו של רש"י, יצא לאור מכת"י ע"י הרב אריה הרציג שליט"א) כתב: "תכלת וארגמן ותולעת שני. אלו צדיקי ישראל שהם מקיימים מצות ציצית שתהא תכלת, שני' על ציצית הכנף פתיל תכלת. אמ' הק' אם אתם תקיימו מצותי אני מעלה אתכם למלוכה כגון דניאל ומרדכי הצדיק... ואם חס ושלום שתחטיאו לפני אני אביא עליכם מלכות נכרי, שני' 'לבשי תכלת פחות וסגנים' ואומר 'אנשי חיל מתלעים'".

ונראה שהוא מפני רפיון המצוה בידי המון העם שנגרם מכוח השמד, ומי שמסר נפשו או טרח ביותר על המצוה נחשב לצדיק. וע"ע רבינו יונתן ריש פ' איזהו נשך על הגמ' של מטיל קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הוא, שכתב: "ואומר תכלת הוא ומחזיק עצמו בחסיד" ודו"ק. ולכן אמר רבי יוסי גם כן שגנוז לצדיקים, שכאשר יתגלה לעתיד לבוא גם כן יהיה קודם ביאת המשיח ולא כל אחד יזכה למצוה גדולה זו אלא יחידים. ונחשבים לצדיקים כיוון שמדקדקים במצות, ואפילו אם רק מדקדקים במצוה זו נקראים צדיקים, כמבואר ברש"י פסחים ח, ב ד"ה הרי זה צדיק גמור, עיי"ש בראשונים.

[וראוי לציין לדברי הרמב"ן (ע"ת פרשת בראשית ב, ג) שמבואר שכל תקופה של ימות עולם מתחיל להתנוצץ קודם שיגיע עצם הזמן, וז"ל: "ודע כי מעת היות בין השמשות יחשב כיום מחר ועל כן יתחיל ענין כל יום קודם לו מעט כאשר נולד אברהם באלף השני, וכן תראה בכל יום ויום". והנה מה שאמר רבי יוסי שניכר שגנוז הוא, נראה פירושו שלא סתם שנעשה גזרה נגד תכלת דומיא דנעשה בשאר מצוות, אלא נתגלה לו מסיפור זה שהוא גילוי על העלם אור המצוה זו למעלה, וממילא נמשך ממנו גזרה למטה. אמנם קרוב לזמן משיח כבר יתחיל להתנוצץ אור העליון, וממילא יתכן שיהיה כבר נמצא בעולם. ואף שאין אתנו יודע עד מה האם אנו כבר בעקבתא דמשיחא, אין לנו להכחיש מה שנראה לעינינו שנמצא התכלת, בגלל דברי הספרי, אלא ראוי לנו לחוש שאדרבה הוא גילוי שעומדים אנו קרוב לזמן הגאולה¹¹. כ"ז הוספת חכ"א שליט"א.]

עד כאן ביאור דברי הספרי בהרחבה בדרך נכון וברור בס"ד בלי שום גמגומים.

והוסיף על זה חכם אחד, שהמעשה של הזקן הנ"ל דומה להא דמבואר בגמרא בסנהדרין (יב, א): "שלחו ליה לרבא זוג בא מרקת ותפשו נשר ובידם דברים הנעשה בלז, ומאי ניהו תכלת, בזכות הרחמים ובזכותם יצאו בשלום", ובבן יהוידע¹² שם פירש שהיה להם נס שניצולו מן הרומיים. וביאור הענין הוא שלז ששושין בו תכלת הוא לז שבארץ החתים שמבואר בגמ' סוטה (מו, ב); על הפסוקים בשופטים פרק א' שצובעים בו תכלת. והוא בחוץ לארץ, כמבואר ברד"ק שם בשופטים, שכתב שם "אינו החתים משבע אומות", ואינו המקום שבני זבולון צבעו תכלת בזמן הבית, אלא המקום שעשו תכלת בשעת השמד. ובזה מובן שהגמ' בסנהדרין הנ"ל מיירי בשעת השמד, לכן הביאו מהנעשה בלז, וכן בגמ' בסוטה הנ"ל משמע שהוא מקום מסוגל להימלט משמדות שונות "היא

¹¹ ועיין שו"ת ישועות מלכו סוף סי' ב, בעניין התכלת, שכתב: "ואפשר שמתנוצץ הגאולה".

¹² ז"ל הבן יהוידע: "נס שנעשה לחכמים באותה שנה בארץ ישראל ששם היו בארץ ישראל תחת ממשלת שהם רומא עשו אבי אדום וקרו ליה בשם נשר משום דכתיב בעשיו אם מגביה כנשר... ולא על פרס כמו שכתב רש"י ז"ל כי בארץ ישראל לא היו תחת ממשלת פרס אלא תחת ממשלת אדום ורק בבבל היו תחת ממשלת מלכות פרס". וע"ע בהגהות מהר"ץ חיות שם.

לוז שצובעין בה תכלת, היא לוז שבא סנחריב ולא בלבלה נבוכדנצר ולא החריבה, ואף מלאך המות אין לו רשות לעבור בה", ולכן מובן שצבעו דווקא שם. והנשר הוא כעין אותם סממיות בספרי, והיו מסתירים הדברים מהרומיים כמו שעשה אותו זקן, ודו"ק.

ומזה עוד הכרח שהמצוה לא נתבטלה ח"ו מפני השמד, אלא היה סיבה מן השמים לבטלה באיזה זמנים. אבל ודאי שכל זמן שאפשר להשיגו, היו משיגים אותו אפילו בימי השמד, ומסתירים מעשיהם מפני הרומיים ככל האפשר. והנגלות לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת, ואי אפשר בשום אופן להתרשל ממצוה מטעם נסתר.

ולפי כל הנ"ל, אפשר לפרש כן גם את דברי התנחומא שכתב שהתכלת נגנז, שהוא מפני הרומיים כנ"ל. אף על פי שמעיקרא ליתא קושיא משם, כמבואר בארוכה בהערה¹³.

¹³ האמת היא שאין דברי התנחומא ומדרש רבה זקוקים לפירושים וביאורים, שרק כתוב שם לשון "נגנז" בסתמא, ולא כתוב בהם איך נגנז ועד מתי נגנז. ונגנז יכול להיות רק שנשתכח, כמו שפירש ההגהות המיוחסות לעץ יוסף (במדרש רבה מהדורת זכר חנוך), ואף הביא סיוע לפירוש זה מרש"י (פסחים סב, ב) שכתב מפורש "נגנז – נשתכח". ולגבי זמן הגניזה, אין שום משמעות בעולם מן התנחומא עד מתי ייגנז, וכבר מצינו גניזה ללילה אחד בלבד בענין המן שנפל בערב שבת, שציוותה התורה (שמות טז, כג): "ואת כל העדף הניחו לכם למשמרת עד הבקר", וכתב רש"י: "למשמרת – לגניזה". ועיין עוד בתנחומא (מקץ ו; מובא גם בילקוט שמעוני על איוב רמז תתקד): "כ"ב שנה שעשה יוסף במצרים חוץ מאביו, נגנז רוח הקדש מיעקב ומבניו"; בראשית רבה (מקץ צא): "יקבוהו לאום, זה פרעה שגנז התבואה בשני רעבון והיו הבריות מקללין אותו, אבל יוסף זן את העולם בשני רעבון כרועה הזה שמנהיג את צאנו".

ולגבי מה שמקשים מביאור הגר"א (או"ח סי' ט סע' ב) שכתב: "בזה"ז כו'. ע' מ"ר פ' שלח ועכשיו אין לנו אלא לבן וכו'", נראה שאין ללמוד מזה דבר, שהגר"א רק ציין להמדרש, ולא כתב איך נגנז ועד מתי יישאר בגניזתו. ומה שיש מדקדקים עוד דמאי קא משמע לן הגר"א אם לא שהוא גנז לגמרי עד משיח, והרי ידוע שלא היה תכלת מצוי בזמנם ומה צריך מקור לזה! מלבד שלא קשיא מידי, שכן דרך הגר"א לציין מראה מקום על כל דין בשו"ע, נראה עוד בדרך אפשר שכוונתו שבאמת לא ידוע שאין תכלת מצוי בכל העולם אם לא מהמדרש, שהרי אפשר שבמדינות רחוקות יש תכלת עדיין, ועדיין יש לגזור בסדין, קא משמע לן ראייה מהמדרש שלעת עתה נשתכח לגמרי מכל עולם היהודי, כלשון הגר"א "אין לנו אלא לבן", שזהו עיקר המילים שרצה להשמיע,

ביאור דברי האר"י ז"ל

בכמה מקומות בכתבי האר"י ז"ל¹⁴ איתא¹⁵ שאין תכלת נוהג אלא בזמן שבית המקדש היה קיים¹⁶.

לא המילה 'נגנו' שרק כלל בתיבה "וכו'". [ואין להקשות על דברינו שעדיין יש לחוש שמצאו את התכלת במדינות רחוקות, ואכתי אין ראייה מהמדרש לזמן השו"ע ולזמן הגר"א. דיש לומר שאין חובה לחוש ולגזור מן הספק שמא נמצא במדינות רחוקות אחרי אשר נתבטל מכל העולם. ואין הכי נמי אם יתברר שנמצא, תחזור הגזירה למקומה גם לדעת הרא"ש, ועיין בנספח בהערה 19 עוד בדעת הרא"ש].

¹⁴ צריך להקדים כאן בדברי החתם סופר (שו"ת חת"ס אר"ח סי' נא): "ויפה כ' פר"מ על שכנגדו שהביא מכתבי האר"י, וכ' עליו פר"מ עם נעלמים לא אבוא יפה דיבר, וכן אני אומר כל המערב דברי קבלה עם ההלכות הפסוקות חייב משום זורע כלאים פן תוקדש המלאה הזרע אשר תזרע".
¹⁵ כדי למנוע העתקות משובשות ומטעות מדברי האר"י ז"ל, העתקתי כל לשונותיו הנוגעים לנו כצורתם.

בשער הכוונות שער התפלה (ענין הציצית דרוש ד') כתב:

"ודע כי שני מיני ציציות הם התכלת והלבן, ר"ל כי בזמן בית המקדש קיים היה הציצית לבן ובו חוט תכלת כנודע, אבל עתה בזמנינו הציציות כולם לבן ואין בהם תכלת... ונבאר עתה ענין הציציות. כי הנה נתבאר לעיל כי שני מיני ציציות הם, הא' מלבן ותכלת כמו שהיה בזמן שבית המקדש קיים והב' הוא כולו לבן כמו שאנו נוהגים עתה אחר החורבן. והנה שתי בחינות אלו של ציציות שניהם הם ממוחין דאימא בלבד ולא משל אבא, אלא שהציצית של תכלת ולבן הוא יוצא ממוח חכמה דאימא אשר היתה בתחלה בינה דאבא כנ"ל, ולכן היה נוהג בזמן שבית המקדש קיים. אבל הציצית שכולו לבן שאנו נוהגין עתה אחר החורבן הוא מד' מוחין הכלולין בבינה דאימא שהיא עצמה בינה דאימא בתחילה, וזהו הטעם שאין לנו תכלת בזמן הזה....

ונבאר עתה הציציות שאנו נוהגין בזמן הזה שהם לבן בלתי תכלת. כי אמת הוא שאף בזמן הזה אין אור החכמה דאימא נפסק מלהאיר ולצאת בסוד הציציות הנזכר עם התכלת, אלא שאין לנו עתה כח שיעשה הדבר ההוא על ידינו, אבל ודאי הוא שגם כן הוא יוצא בהתלבשותו בציצית היוצא ממוח בינה דאימא, ואם כן כפי זה הוא מוכרח שיהיה ציצית דחכמה דאימא רמוז בציצית דבינה דאימא כמו שנבאר למטה ב"ה....

והנה כדוגמת מה שנתבאר בציציות היוצאין מחכמה דאימא כך הוא ממש בציציות היוצאין מד' מוחין הכלולין במוח בינה דאימא, לפי שאין בנו כח עתה רק עד מוח בינה דאימא ולא יותר. והחילוק שביניהם הוא כי שם היה חסר חוט א' להשלימם לל"ב ולכן הניחו בו חוט של תכלת שהיא המלכות לחברה עמהם כנ"ל, אבל בבינה דאימא יש ל"ב אותיות שלימות בד' שמות שבהם כנגד ל"ב חוטין, וכולן לבן כי אין צורך אל התכלת שהיא מלכות להשלימם. ובוה תבין איך גם בזמן הזה שאין לנו תכלת אין התכלת מעכב את הלבן, כנזכר במשנה, והלבן לבדו הוא מצוה גמורה מן התורה. והוא כי להיות שהם שני מיני ציציות א'

מחכמה דאימא וא' מבינה דאימא, ולכן התכלת אינו מעכב הלבן והלבן אינו מעכב התכלת, ואילו הכל היה בחינה א' היה ראוי שהלבן יעכב לתכלת והתכלת ללבן... ועתה נבאר מ"ש לעיל כי אף בזמן הזה יוצא האור של מוח חכמה דאימא בסוד ציציות בהתלבשות ציצית בינה דאימא אלא שאינו על ידינו, ואם כן (מוכרע) (מוכרח) הוא שיהיה נרמז ציצית חכמה בציצית בינה דאימא."

ובפרי עץ חיים שער ציצית פרק ד' כתב:

"ואלו הם בחי' הציצית שהיו נוהגין בזמן שבית המקדש היה קיים שהיה כל הציצית מן ד' חוטיין לבנים וחוט א' היה תכלת, אבל לאחר החורבן הם הכל חוטי לבנים ואין לנו תכלת, לפי שכל הציצית הד' של אח"כ הם בחי' ד' מוחין דבינה דאמא, ואין שם תכלת כמ"ש... ובכל א' ח' חוטיין שלימים וכולם לבנים כי אין צריך לחבר עמהם את התכלת שהוא בחינת המלכות על דרך שנתבאר לעיל, ולכן אין תכלת נוהג בזמן הזה."

ושם פרק ה' כתב:

"ונחזור לבאר מה שכתבתי לעיל, כי האמת הוא שבזמן הזה אחר החורבן אין בנו כח להטיל תכלת כי אין אנו משיגין רק עד מוח בינה דאמא, אמנם ודאי הוא שאין אור עליון ההוא דמוח חכמה נמנע מלצאת, רק שאינו יוצא על ידי מעשינו, אבל ודאי הוא יוצא בהתלבשות תוך ציצית מוח בינה (ר"ל ציצית דלבן כמבואר שם שלבן הוא מוח בינה דאמא)."

¹⁶ בספר אחד שיצא לאור לאחרונה כתב בזה הלשון: "ובכתבי האריז"ל מפורש הטעם שנפסק מאיתנו התכלת (מזמן הגאונים ואילך) שזהו משום שהתכלת דומה לרקיע, ומרמז שאנו מונהגים בהשגחתו יתברך, ולכן בזמן שזכינו לנסים ממש והיתה השגחת הקב"ה בגלוי היה מצוי אצלנו התכלת. אבל בזמן הגלות שהנהגת הקב"ה הוא בהסתר, נעלם מאיתנו התכלת. ואם כן לפי זה בזמנינו שאנו הסתר בתוך הסתר ואפילו בארץ ישראל פלטרין של מלך רודפים החרדים, ודאי שעדיין לא הגיע הזמן שיתגלה התכלת."

הנה מה שכתב שם ש"מפורש" הטעם שהוא מפני שדומה לרקיע והוא מרמז על השגחתו יתברך ונסים גלויים, לא כתוב כן בדברי האריז"ל, אלא הוא ביאור הכותב שתלה דבריו בדברי האר"י ז"ל (קשר זו נמצא בשו"ת דברי יואל סי' מד, ושם מבואר שחזר בזמן מרדכי אפילו קודם הגאולה, ואכתי עבדי אחשוורוש אנן, ודו"ק).

גם מש"כ בסוגריים "מזמן הגאונים ואילך", להוי ידוע שלא כתוב כן בדברי האר"י ז"ל, אלא הוא הוספת הכותב, וחשב לרפא שבר גדול על נקלה, שהרי לשון האר"י ז"ל מפורש שמחלק בין זמן הבית לזמן החורבן (והאמת כמו שכתבנו למעלה שדברי האר"י ז"ל לאו דווקא, וכמו שכתבנו שאפשר שמרמז על אותו ענין שבספרי). וגם קודם זמן הגאונים היו שמדות בארץ ישראל פלטרין של מלך בזמן האמוראים (עיין אגרת רב שרירא גאון: "ובתר הכי אביי ורבא ונפיש שמדא בא"י ואמעטיטא הוראה תמן טובא ונחית מן דהוה תמן מן בבלי כגון רבין ורב דימי וכלהו נחותי דנחיתו להכא", וכן הוא בתשובת רבינו מיימון אבי הרמב"ם (פאר הדור סי' פב): "בימי רבה ורב יוסף ואביי ורבא דהוו להו שמדות", ואנו רואים בגמ' שהביאו תכלת בהצנע מלוו דרך טבריא בזמנו של רבא דנפיש שמדא, ולדברי הספר הנ"ל לא היה לחכמים לקבל התכלת כיון שהיה אז שמד והסתר פנים.

והנה ודאי אין להבין בדבריו שמצות תכלת נוהגת רק בזמן בית המקדש, ואחר החורבן אין אנו מחוייבין בתכלת אפילו אם נמצא, שכן זה נגד ההלכה¹⁷, והרי התנאים והאמוראים אחרי החורבן הטילו תכלת (עיין הערה 7), וח"ו לתלות בוקי סריקי כאלו באר"י ז"ל.

וגם אין לומר שמוכח מדבריו שבמציאות לא תחזור התכלת עד שייבנה בית המקדש השלישי, וממילא כל מי שחושב שמצא התכלת קודם הזמן ההוא על כרחך מוטעה. שהרי כיון שמוכרח מיניה וביה שדברי האר"י ז"ל שלא כפשוטן – שהרי הוא ז"ל כתב שאין תכלת שלא בזמן הבית, והתנאים והאמוראים הטילו תכלת במשך כמה מאות שנים אחרי החורבן כנ"ל – אם כן ודאי הדבר אפשר ומסתבר שבזמן קרוב לבית השלישי גם כן יתגלה התכלת.

ובלי ספק שגם על דברים אלו ניתן להיאמר כללו של הנודע ביהודה שהובא לעיל (בתחילת המאמר): "כבר ביארתי כמה פעמים שמדבר שלא עמדנו על דעתו, מה כוונתו ומה טעמו, אין להביא ראיה ממנו לא לראיה ולא לסתירה על דבר אחר".

אבל מכל מקום דברי האריז"ל צריכים ביאור, וחשבתי בדרך אפשר, שלפי מה שנתבאר בדברי הספרי יתבארו גם דברי האר"י ז"ל. וצריך להקדים ידיעה היסטורית אחת, שהמלכים הראשונים של רומי שגזרו על הפורפורה חיו בזמנים סביבות החורבן¹⁸. וממילא, לפי מה שנתבאר מהספרי שמהמציאות כיצד מצוי התכלת נוכל להבין הנהגת הקב"ה בעולם בענין "ולאום מלאום יאמץ", יתבאר כוונת האר"י ז"ל גם כן – שבזמן שאין בית המקדש קיים מפני התגברות מלכות הרשעה, הוא גם כן זמן שעלול להיות סיבה מן השמים שיתבטל מאתנו או שיתמעט הקיום של מצות תכלת בציצית.

¹⁷ בחינוך (שפו) כתב: "ונוהגת מצוה זו בזכרים בכל מקום ובכל זמן". [גם את"ל דזה היה דעתו בהלכה, הרי החינוך מהרי"ל לבוש וחמדת שלמה ועוד כתבו להיפך, ובאגרות משה (או"ח ח"ד סי' ג') כתב שדעת האר"י ז"ל יכול להתבטל במיעוט נגד רוב הפוסקים, ועיין עוד יביע אומר ח"ט או"ח סי' ק"ח אות ט'.]

¹⁸ יוליוס ונירון, שניהם מלכו בזמן קרוב מאוד לחורבן הבית. בספר לבוש הארון מובא המקור לזה.

נספח

ראיתי ללקט כאן אל מקום אחד כמה דברים שראיתי בדברי רבותינו הראשונים והאחרונים דפשיטא להו שאפשר שיחזור התכלת בזמן הזה. ולדעת רבותינו אלו צריך לומר שאין התכלת נגנז עד ביאת משיח, רק נגנז עד יום הימצאו (עיי' ברש"י לשמות טז, כג, שמוכח ששייך גניזה אפילו רק ללילה אחד). גם מוכח מדבריהם שאין צריך למסורה כדי להחזיר התכלת, וסגי בשאר הוכחות וסימנים.

- **המהרי"ל** (שו"ת החדשות סי' ה), כשבא להסביר שיטתם של ר"ת והגאונים שאף בזמן שאין תכלת, בגד פשתן פטור אף מלבן, משום גזירה שמא יטיל בו קלא אילן, כתב שייחזר שיחזור התכלת, וזו לשונו: "וסברא הוא שמא יחזור דבר לקלקולו שיהא התכלת מצוי, כל שכן למאי דכתב סמ"ג דאותו דג חלזון הוא בים המלח וכתב סימניו בקל היה לעשות תכלת..."¹⁹.

¹⁹ הנה בספר שו"ת מנחת אשר (ח"ב סי' ה) [עיי' בפנים המאמר הערה 2] כתב לדחות הראיה משו"ת מהרי"ל, וזו לשונו:

הביא כבודו את דברי המהרי"ל שכתב דאין להטיל ציצית בבגד פשתן אף בזמן הזה, ואף שאין התכלת מצוי בינינו, וא"כ אין לחשוש שיטיל ציצית של צמר כדי לקיים מצות התכלת, מ"מ יש לחוש "דשמא יחזור דבר לקלקולו שיהא תכלת מצוי כ"ש למאי דכתב סמ"ג דאותו דג חלזון הוא בים המלח וכתב סימניו בקל היה לעשות תכלת."

הרי דעת מהרי"ל דאפשר שיש תכלת אף בזמנינו ולא כמי שאומר שהתכלת נגנז. הנה דברי מהרי"ל ידועים ומפורסמים ואין בהם חידוש כלל, אבל מתעלם כת"ר מכך שבר הפלוגתא שהביא שם מהרי"ל דס"ל דבזמן הזה יש להטיל ציצית בבגדי פשתן דכיון שאין תכלת מצוי ואין לגזור אטו קלא אילן ומשום כסות לילה הלא הוא הרא"ש (שו"ת כלל ב' סימן ח'), ובשלחן ערוך הלא נפסק כשיטת הרא"ש ולא כדעת הראשונים שהביא מהרי"ל. עיי' הלכות ציצית (סימן ט' סעיף ו')

ונראה ברור מדברי הרא"ש שנפסק להלכה דאין לחשוש שמא התכלת שוב יהיה מצוי בינינו, וכבר הבאתי במכתבי הקודם (לעיל סימן ב') את דברי הגר"א בביאורו על הלכה זו שבשו"ע שצ"ל לדברי חז"ל שבמדרש שהתכלת נגנז.

ואם כן תמה אני שכת"ר מסתייע מדברי מהרי"ל שנדחו מן ההלכה ועליהם הוא בונה חומה למעשה.

- **לבוש** (בהקדמה ללבוש או"ח): "קראתיו לבוש התכלת, כי כמו שחייב האדם ללבוש תכלת בציצית בכל יום אם ימצא, כן הוא חייב להלביש עצמו באלו הדינים."
- **העולת תמיד** (או"ח סי' ט אות ג) ביאר כמו המהרי"ל שגזירת סדין שייכת בזמן הזה לדעת ר"ת, וזו לשונו: "אף על גב דבזמן הזה ליכא תכלת, מכל מקום גזרינן, וכן פי' ר"ת שם בבביתא דסדין בציצית, דשמא יתגלה תכלת ויבא לידי איסורא דכלאים".

הנה מסכים הרב שכן הוא שיטת המהרי"ל שתכלת יכול לחזור בכל זמן (וכן מסכים שם שהרדב"ז לא נקט כדבר מוסכם שהתכלת נגנז), אך טוען דאנן לא קיי"ל כהמהרי"ל והרדב"ז, והן דעות יחידאיות.

ואם לדין יש תשובה כדלהלן. אך בראשונה אעיר שלכל הפחות כיון שגם הרב מודה שכן דעתם של המהרי"ל (לכל הפחות בביאור דברי מקצת ראשונים) והרדב"ז, כבר אי אפשר לדבר בתוקף כאילו הוא מילתא דפשיטא שהמדרש אומר שהתכלת נגנז "ודבר חמור הוא לזלזל במדרשי אגדה ולהתעלם מהם... וכ"ז ברור ופשוט. הרי לן להדיא דהתכלת עתידה להגנז ולא תתגלה אלא לעתיד לבא. וגם בזה כתבו פלפולי סרק ודוחקים גדולים, ומלמד אני זכות עליהם שמרוב חיבת המצוה עיקמו את הישר". וליתא, שמלבד כל מה שביארתי במאמר הנוכחי, הרי על כל פנים מקצת מרבתינו קדמאי (ובאמת הרבה כתבו כן, כמו שרואים בנספח הזה) לא סבירא להו שהספרי כפשוטו, וכבר אין מקום לומר כדברים האלו.

ולעצם הטענה, נלע"ד שאינו נכון לאפושי פלוגתא, שכיון שכבר ראינו שרבינו תם ודעימיה הסוברים שיש גזירת סדין בזמן הזה סוברים שתכלת יכול לחזור בכל זמן, אינו מוכרח בכלל שהרא"ש פליג על זה, וכלל ידוע שאפושי פלוגתא לא מפשינן. ויש לומר שכוונת הרא"ש, שכיון שלא היה מצוי בימיו הגזרה בטלה, אך ודאי אפשר שבמשך הדורות גם לדידיה התכלת יכול לחזור והגזרה תחזור למקומה. ולמשל כמו שהעלה ביביע אומר (ח"ג חו"מ סי' ז') על איסור גידול בהמה דקה בא"י, שהתירו בזמן שאין ישוב, שחזר לאיסור בזמנינו.

ומה שרצה להוכיח שם מביאור הגר"א לשו"ע כפירושו בדברי הרא"ש, כבר כתבתי הנלע"ד בהערה 13.

[והנה קודם שנדפס הספר הנ"ל, ורק התפרסמו התשובות שבסי' ב' ג' ד', נשאלו תלמידי המחבר למה העלים רבם עיניו מדברי המהרי"ל המפורשים דלא כדבריו, והשיבו שכוונת המהרי"ל על ימות המשיח. וליתא, דאילו רק כתב המהרי"ל "וסברא הוא שמא יחזור דבר לקלולו שיהא התכלת מצוי", היה אפשר לומר כדבריהם, וכבר מצינו שריב"ז אסר יום הינף גזירה דמהרה יבנה המקדש, אך כיון שהמהרי"ל האריך וכתב "כל שכן למאי דכתב סמ"ג דאותו דג חלזון הוא בים המלח וכתב סימניו בקל היה לעשות תכלת", אין עוד מקום להתעקש בכוונתו, דאם כוונתו למשיח, אין מקום הימצאו וסימניו מוסיפים כלום לקלות עשייתו, שהרי משיח יאמר לנו מה הוא ואיפה הוא.]

- **המגיד מדובנא** (ס' המדות שער הדעת פ' ט"ז) כתב: "ולולא קבלנו שאין התכלת מעכב את הלבן בזמן הזה אפשר היינו מחזרים אחריו כאשר אנחנו שולחים למרחקים להביא אתרוג ולולב והדס." ומבואר מדבריו שעצם החזרת התכלת בזמן הזה אפשרית, אלא שמפני הטורח הגדול שיש בו, ושאינו מעכב בעיקר מצות ציצית (אף שוודאי בזמן שיש תכלת חייב להטילו) לא היו שולחים אחריו למרחקים.
- **חמדת שלמה** (אה"ע סי' ט אות כג): "אין הדבר מוכרח שלא ימצא תכלת אף בזמן הזה אם נעמוד על כל הבדיקות כמו שהעתיקם הרמב"ם ז"ל בהל' ציצית."
- **מלבי"ם** (ארצות החיים, סי' ט אות מא) ביאר כמו המהרי"ל שגזירת סדין שייכת בזמן הזה, וזו לשונו: "ועיין בשו"ת הרדב"ז (סי' תרפה) אפשר שעד היום הוא מצוי אלא שאין יודעין לצודו עכ"ד, ולפי זה יש לומר דגם בסדין בציצית יש חשש דשמא ילמדו [לעשות תכלת בזה"ז]".
- **המהרש"ם** חשש ללבוש בצינעה את התכלת של האדמו"ר מראדזין, ואף ביקש בצוואתו שיקברוהו בו, וזו לשון הצוואה (נדפס בראש ספרו תכלת מרדכי עה"ת): "יקחו את הטלית טירקישען, בלא העטרה, וקשורין בו ציצית עם תכלת".
- **בית הלוי** אמר על התכלת של האדמו"ר מראדזין כזה (הובאו דבריו בהקדמת האדמו"ר מראדזין לספרו עין התכלת שנדפס בחיי הבית הלוי, ומשם לקובץ תשובות ח"א סי' ב): "ומהם הגאבד"ק בריסק דליטא שיחיה מסר כל טעמו ונימוקו בדבר מיאונו במצות התכלת לאחד ממיודעינו שיכתוב ויאמר לנו משמו בזה"ל: כבוד מעלתו לא ביאר בדבריו מה זאת מצא אחר שנשכח, אם מציאת הדג או הוצאת צבעו, ורק אחרי אשר כבוד מעלתו יברר זאת היינו היה בזה דבר נשכח והוא מצאה, אז נהיה מחוייבים לשמוע אליו וללבשו, אכן אם נאמר כי הדג היה במציאות וגם הוצאת צבעו היה ידוע בכל זמן מהזמנים שעברו עלינו מעת שפסקה התכלת מישראל, ועם כל זה לא לבשוהו אבותינו ואבותינו, הרי הוא כאילו יש לנו בקבלה ומסורה מאבותינו כי זה הדג וצבעו איננו החלזון והתכלת אף שהוא בכל הסימנים שסמנו בו חז"ל,

כי אפילו נרבה כחול הים ראיות לא יועילו נגד הקבלה והמסורה, ורק אחרי אשר יברר לנו כי דג זה או מלאכת צבעו נפסק ונשכח מציאתו או ידיעתו בשום זמן מהזמנים ונפסקה בזה הקבלה, אז יהיה לנו דברי ההלכה לראיה". וידוע שלא שייכת טענה זו על התכלת של הפורפורה, שהרי במשך מאות שנים גזרו עליה מלכות רומי, שייחודה לבגדי מלכות, ועל ידי זה נשתכחה מלאכת הצביעה, וגם היו מונעים אחרים להחזרת התכלת אפילו לאלו שידעו ממנו (כגון היעב"ץ) כמו הקושי שיש בצידתו (ראה שו"ת רדב"ז סי' תרפה: "ואפשר שעד היום הוא מצוי אלא שאין מכירין אותו או שאין יודעין לצודו") ומניעות נוספות.²⁰

- הג"ר יהושע מקוטנא (שו"ת ישועות מלכו סי' ג), אחר האריכות שביאר למה אינו מקבל הצעתו של האדמו"ר מראדזין מכמה טעמים, ושאינו רק השערה בלבד ומפשטות משמעות רש"י אינו החלזון של תכלת, כתב: "איברא שאם היה נמצא תכלת בבירור והיה ידוע לנו כיצד צובעין, ודאי היה ראוי לאחוז במצוה זו, אלא שאין לנו בירור גמור שזה תכלת".²¹

²⁰ הנה הדבר מפורסם בישיבות שעוד טען הבית הלוי על האדמו"ר מראדזין שאי אפשר להחזיר התכלת אלא במסורה, ולא על ידי ראיות. אך כגון דא ודאי קיימי דברי החזו"א: "חמורה היא ההלכה ולא נתנה להקבע ע"פ סיפורים" (או"ח סי' ט). ולכאורה פשוט שדברי הבית הלוי הנ"ל נאמרו לגבי הנידון דאז – הדיונין – שלא הביא האדמו"ר מראדזין שום ראיות, רק סימנים בעלמא וגם לא היו סימנים מובהקים, וגם כמה מהסימנים היו רק כפי הבנתו בדברי חז"ל אף שהיה מקום לפרש אחרת (למשל עיין בדבריו לגבי "וברייתו דומה לדג" שהוא דלא כפירוש רש"י, ובדבריו על המשנה כלים פ"ב "קשר חלזון בראשה" שלא הביא שום ראיה לפירוש), ולגבי זה היה דעת הבית הלוי דלא סגי בסימנים כמו אלו, ואמר שצריך מסורה; ולא דווקא מסורה, אלא הוא הדין שאר ראיות חזקות, כדמוכח מדבריו שהביא האדמו"ר מראדזין. אבל לגבי הפורפורה, שיש ראיות מובהקות ומכריחות (אפילו אם נימא שאין לו דין ודאי, אך קרוב לוודאי יש), וגם מצינו לכמה מגדולי האחרונים – החוות יאיר והיעב"ץ ועוד – שדעתם כן במפורש, ודאי לא נאמר הך כללא. ועל כרחק צריך לומר כן, שלא יסתור בעל בית הלוי דברי עצמו ודברי כל האחרונים הנ"ל.

²¹ ומה שסיים שם שמלאכת הצביעה לא נתברר, שתלוי במחלוקת רש"י והרמב"ם, שלרש"י אין לשם סממנים לתוך היורה, הוא קושיא רק על האדמו"ר מראדזין, שבתכלת שלו הסממנים משפיעים על הצבע. מה שאין כן בתכלת הפורפורה, שהסממנים הם רק לסייע להדם חלזון להיכנס לצמר ואין הסממנים נקלטים בצמר, הדבר פשוט שאין זה פסול לדעת רש"י, ויש להאריך בזה עוד אבל אין כאן מקומו, ונתבאר בארוכה בספר לולאות תכלת.

- **החזון איש** זצ"ל (מעשה איש ח"א עמ' קלב) אמר על התכלת של האדמו"ר מראדזין: "הלא אין שום היזק בדבר – להטיל ספק תכלת – ואילו היה צל צילו של ספק הלא היו הגדולים אזי מקבלים אותו".

וכן מדויק בכמה ראשונים שאין החלזון נגנז כפשוטו:

- **הרמב"ם** (הל' ציצית פרק א-ב) מפרש באריכות כל הלכות תכלת באופן מעשי (והוא כתב זאת **בהל' ציצית** ולא בהלכות בית הבחירה או בהלכות מלכים), ורק לבסוף (ב, ט) כתב: "והתכלת אינה מצויה לכל **לפי שאינה מצויה בכל מקום ולא בכל זמן** מפני הצבע שאמרנו". ומשמע שזה תלוי במקומות ובזמנים ולא שנגנז לחלוטין או שהמצוה נפסקה מאתנו לגמרי משום איזה סיבה.
- **הרי"ף והרא"ש** (בסוף מנחות בהלכות ציצית) הביאו כל הסוגיות והדינים הנוגעים למצות תכלת, אף על פי שאין דרכם להביא סוגיות שאינן נוגעות לזמן הזה, ולא כתבו שום רמז של נגנז וכדומה.
- **בספר החינוך** (מצוה שפו) איתא: "וזה ימים רבים לישראל לא שמענו מי שזכה לתכלת בטליתו", ומשמע שרק לא שמענו, אבל מכל מקום אפשר הוא ואינו מן הנמנע (וכן דייק האדמו"ר מראדזין).

ביאור שיטת רבותינו בענין תכלת בזה"ז

זה כבר יותר מעשרים שנה שנתפרסם ע"י חבורה בארה"ק שמצאו החילוון של תורה, וגילו האופן להפיק ממנה תכלת הכשירה לצביעת ציצית וכו', וכבר התחילו אלפים מבנ"י (ביניהם כו"כ ת"ח חשובים) ללבוש טליתות גדולות וקטנות עם התכלת הלזו.

קודם שנכנס לגופו של הענין האם אמנם נכונים הדברים. ואם יש חיוב, או עכ"פ ענין, ללבוש תכלת זו - מן ההכרח לבאר דעת רבותינו נשיאנו בענין אפשרות מציאת התכלת בזמנינו.

ונפתח בדברי רבינו במכתב משנת תשי"ח (נד' באגרות קודש חי"ז ע' רלג, ולאחרונה בשולחן מנחם הלי' ציצית):

על דבר חלזון ותכלת בהנוגע לפועל עתה בציצית - הרי ידוע אשר הרעישו ע"ז והתנגדו לזה, וגם ע"פ נגלה, גדולי עולם בעת יצא חידוש זה מראדזין. וגם כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע לא הסכים על החידוש בשו"א. ואין אתה תח"י מכתבו בזה. אבל זכורני שמביא שע"פ קבלה יהי ענין התכלת רק לעת"ל.

ואנו אין לנו אלא דברי כ"ק אדמו"ר. ועיין ג"כ סוכה לב, סע"ב: ר"א הוה **מהדר** כו' הואיל ונפיק מפומי דר"כ.

ולכאוי' צ"ב דמה שייך כאן הא ד"הואיל ונפיק", הרי כיון שאדמו"ר נ"ע "לא הסכים על החידוש בשום אופן", א"כ הרי יש לנו פסק ברור שאין לנו להשתמש בתכלת של הראדזינער.

המושג של "הואיל ונפיק" מובא בש"ס בנוגע להנהגה אשר גם הרב מודה שהיא בדיעבד (סוכה לב, ב). וכמדומה שהרבי השתמש בזה לפעמים באופן מושאל גם במקום שהנהגת רבותינו היתה לפי דעתם יותר מהודרת, אלא שהיא היתה מחודשת, ונגד מנהג העולם וכיו"ב. אבל בניד"ד הרי ודאי אין בלבישת תכלת שום הידור לשי' אדמו"ר שהרי "לא הסכים על החידוש בשום אופן". וגם אין בהתנגדות של אדמו"ר חידוש כיון שרוב גדולי ישראל בעת ההיא התנגדו לזה, ולא נתקבל ברוב תפוצות ישראל. וא"כ מה ראה רבינו להכניס כאן ההנהגה של "הואיל ונפיק"? הול"ל דאחרי שיש לנו בזה פס"ד ברור מאדמו"ר, אין אומר ואין דברים.

הגע עצמך, האם יש מקום להקביעה שאין לחסידי חב"ד להחמיר ביציאת השבת לצאת ידי שי' ר"ת "הואיל ונפיק מפומי" דאדמו"ר שאין הלכה כמותו? הרי פשיטא שהכנסת המושג של "הואיל ונפיק" מיותרת לגמרי בהנידון אחרי שאדמו"ר קובע באופן נחרץ ששי' זו מופרכת מכל צד ופינה, וא"כ לדידן הכי הילכתא, ותו לא מידי.

והנה המכתב של אדמו"ר שהזכיר רבינו נד' באגרות קודש של אדמו"ר הרש"ב אגרת קנח, ולאחרונה בשו"ת תורת שלום (קה"ת, תשע"ג) סי' א. וכדי לעמוד על עומק הכוונה נעתיק חלקי המכתב הנוגעים לעניינינו על הסדר.

המכתב נכתב בשנת תרס"ז לבנו של בעל התכלת האדמו"ר הרב מרדכי יוסף אליעזר (כי בעל התכלת, האדמו"ר רבי גרשון חנוך העניך, נסתלק בשנת תרנ"א). ואלה הדברים:

את ספרי כבוד אביו הרה"צ ז"ל אשר כבדני בהם כת"ר קבלתי באהבה.. אם כי על עצם הענין א"א לי להסכים. יען כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה נ"ע בלקו"ת בהביאור דוה"י לכם לציצית דרוה"ב פ"ב [שלח מה, ד] תפס בפשיטות כהפע"ח [שער הציצית פ"ה¹] דבזה"ז אין תכלת..

¹ וז"ל: האמת הוא, שבזמן הזה אחר החורבן, אין בנו כח להטיל תכלת, כי אין אנו משיגין רק עד מוח בינה דאמא.

[זה לשון אדה"ז: ולפי שתכלת מוחין דאבא ולבן מוחין דאימא לכן בזה"ז אין תכלת לפי שלגודל מעלתו שהוא מבחי' אבא א"א לירד בזמן הגלות.]

בלתי ספק הוא לפי דעתי אשר בהזמן שאחר החורבן הגם שהי' תכלת מ"מ לא היתה ההמשכה יותר ממה שנמשך אח"כ כשלא נמצא התכלת .. כי במקדש תליא מלתא, דבזמן שבהמ"ק קיים נמשך גם בחי' חכמה דאימא .. אבל לאחר החורבן א"א להמשיך כ"א מבחי' בינה דאימא לא למעלה מזה. לזאת גם כשהי' תכלת ודאי לא היתה ההמשכה יותר מעכשיו.

ומ"מ גם זאת א"א לומר דמשום זה יפטר ממצות תכלת, דודאי המצוה היא מצוה תמידית וכשיש ביכולתו לקיימה נראה שאנו צריכים לקיימה..

אך נ"ל להעיר ע"ז מענין תקיעת שופר בשבת דאי' במשנה רפ"ד דר"ה דבמקדש היו תוקעין אבל לא במדינה, ובגמ' (כט, ב) הטעם משום גזרה דרבה. [הכל חייבין בתקיעת שופר, ואין הכל בקיאות בתקיעת שופר, גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד, ויעבירו ארבע אמות ברשות הרבים."]

דבאמת הדבר פלא לדחות מ"ע משום חשש רחוק כ"כ וכמו שהקשה ע"ז בלקו"ת בדרושי ר"ה בד"ה להבין המשנה [נו, א]. והתי' מבואר שם דלהיות בשבת בלא"ה יש המשכת האור שממשיכים ע"י השופר וממילא אינו נצרך לשופר.. ומ"מ במקדש היו תוקעין גם בבית שני דלהיותו שער השמים הי' יכול להיות בו גילוי הנ"ל, אבל לא בגבולין.

עפ"ז י"ל בענין התכלת שנת"ל דנר' שאחר החורבן הגם שהי' תכלת מ"מ לא נמשך ההמשכה האמיתית דתכלת (היינו הציצית דבחי' חכמה כו'), י"ל דתנאים ואמוראים שחיו אחר החורבן הנה הם עצמם המשיכו בחי' ההמשכה האמיתית, להיות שהיו בבחי' מקדש ומכון לשבתו ית'..

ומה שתלו בתקיעת שופר בהחשש שמא יטלנו כו' יספיק כאן חשש דכלאים שלא במקום מצוה. ובפרט בטלית קטן דכמה אנשים פשוטים נושאים שלא מצמר, ואם יהי' ענין התכלת דבר השווה לכל נפש (אשר כן צ"ל אם נחשוב זה לחיוב), ה"ז חשש לא רחוק שיבוא לידי איסור כלאים. וה"ז ממש כמו שאמרו לענין תקיעת שופר, "הכל חייבים בתק"ש ואין הכל בקיאות כו"ו.

גם הדבר הזה לתלות סיבת בטולה מכל ישראל גם מיחידי סגולה משום יוקר מציאותה של תכלת², כבד לקבל. ושמעתי אשר בימי כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה נ"ע הי' באיזה זמן מלחמות גדולות בעולם והי' חשש שלא יהיו אתרוגי איי גענאווא, ורצה כ"ק אדמו"ר זצוקללה"ה נ"ע לשלוח שליח מיוחד לאיי גענאווא להביא לו אתרוג, ואיך לא היו משתדלים גדולי ישראל בכל

ומפורש יותר בשער הכוונות (שעדיין לא נדפס בימי אדה"ז) דרושי ציצית דרוש ד :

ודע כי ב' מיני ציציות הם התכלת והלבן ר"ל כי בזמן שב"ה קיים היה חוט תכלת עם הלבן **ובזמא"ז לא יש כי אם לבן.**

והענין הוא כי כבר נתבאר ב' מיני בחי' מוחין יש בז"א אם מצד אבא אם מצד אימא אמנם המוחין דמצד אבא אין לנו עתה עסק בהם..

נת"ל כי שני מיני ציציות הם הא' מלבן ותכלת כמו שהיה בזמן שבהמ"ק קיים, והב' כולו לבן כמו שאנו נוהגים עתה בזמן הזה. והנה שני בחי' אלו של הציציות שניהם ממוחין דאימא לבד לא מאבא, אלא שהציציות דתכלת ולבן הוא יוצא ממוח חכמה דאימא אשר בתחלה היתה בינה דאבא כנ"ל, ולכן היה נוהג בזמן שבית המקדש קיים, אבל ציצית הלבן שאנו נוהגים בו היום הוא מדי' מוחין הכלולים בבינה דאימא שהיא עצמה בינה דאימא בתחילה. **וזהו הטעם שאין לנו תכלת בזמן הזה..**

2 צ"ב דבמאמר שפוני טמוני חול [מהדורת ברוקלין תשי"ב] ע' 10-11, ובספר עין התכלת [ברוקלין תשי"ד] ע' 224 כתב הראדזינער טעמים אחרים לביטול ידיעת זהות החלזון ועשיית הצבע ממנה.

תוקף ועוז להשיג התכלת... בהשתדלות יתירה .. או לידע אמיתת הצביעה. ובפרט לפי מה שהעלה שגם אם אינו תכלת האמיתי אינו מפסיד.

והדברים צ"ב, דמתחילה כ' דא"א לו להסכים להצעת הראדזינער משום שאדה"ז נקט בפשיטות כהפע"ח דבזה"ז אין תכלת. ומשמעות הדברים הוא דכיון שהאריז"ל קבע שאין תכלת בזה"ז א"כ ודאי שלא מצא הראדזינער תכלת אמיתי.

ושוב הביא דמוכח בש"ס דהתנאים והאמוראים ה' להם תכלת גם אחרי החורבן [היינו לערך חמש מאה שנה אחרי חורבן בית שני! דתכלת הייתה מצויה בימי אחרוני האמוראים כמובא במנחות מג, א "מר ממשכי אייתי תכלתא בשני רב אחאי"].

וממשיך דמ"מ בלתי ספק הוא אשר בהזמן שאחר החורבן הגם שהי' תכלת לא היתה ההמשכה יותר ממה שנמשך אח"כ כשלא נמצא התכלת.

וצ"ע, דסו"ס כיון שהדבר ברור שהשתמשו בתכלת בזמן הגלות שנה אחרי החורבן א"כ הר"ז סותר מש"כ בתחילה (דכיון שהאריז"ל קבע שאין תכלת בזמן הגלות א"כ ודאי שאינו בנמצא ושלכן התכלת שהמציא הראדזינער בודאי איננה התכלת האמיתית)!

ושוב כ' "גם זאת א"א לומר דמשום זה יפטר ממצות תכלת, דודאי המצוה היא מצוה תמידית וכשיש ביכולתו לקיימה נראה שאנו צריכים לקיימה".

וצ"ע דמה רצה להוסיף בזה? הרי כבר קבע שאין ביכולתו לקיים מצות תכלת כיון שלא יתכן שהוא בנמצא בזמנינו?

ובהמשך הדברים מסביר דהתנאים ואמוראים שהשתמשו בתכלת גם אחרי החורבן אכן היו יכולים להמשיך ע"י לבישתם גם בחי' חכמה דאימא מפני שהיו בבחי' מקדש וכו'. וא"כ י"ל, עכ"פ בדוחק, דהר"ז חזרה על מש"כ לעיל דיתכן שיהי' תכלת בנמצא גם בזמן שא"א להמשיך כו', דהטעם שהי' התכלת בנמצא בזמן המשנה והתלמוד הוא משום דהיו אז צדיקים שהיו בבחי' מקדש כו'. אבל בזמנינו שלא נמצא צדיקים בדרגא זו, א"כ ודאי שלא יתכן שיהי' התכלת בנמצא.

אבל עדיין צ"ע, דעכ"פ הרי מוכח דא"א לבסס עובדות על יסוד דברי האריז"ל ולקבוע דא"א בשום פנים שימצא תכלת בזמן הגלות, דכמו שהי' סיבה שנמצא בזמן המשנה והתלמוד אולי יש סיבה דנמצא ג"כ בזמנינו, וכמו שכבר העיר הגאון מקוטנא בתשובתו להראדזינער (שו"ת ישועות מלכו סי' ב) ד"אפשר שמתנוצץ הגאולה".

ושוב כתב לדמות הדבר לתקיעת שופר בשבת, דבטלוהו משום גזירה דרבה אע"פ שהוא חשש רחוק. דכמו שמספיק טעם חלוש ע"פ הלכה לדחות מ"ע דשופר בשבת כיון שע"פ קבלה לא נמשכת שום המשכה חדשה לאחר חורבן בית ראשון ע"י שופר בשבת, הכי נמי מספיק טעם חלש לבטל מ"ע דתכלת בזה"ז, כיון שלא נמשך כלום על ידה, והטעם הוא דאנשים פשוטים ילבשו בגד של פשתים עם תכלת אפי' שלא במקום מצוה (כגון כסות לילה, או בבגד שאין בו שיעור וכיו"ב).

והיינו דהגם שחז"ל אסרו לתלות תכלת בבגד פשתן (מנחות מ, ב) מ"מ אנשים פשוטים לא ידעו מזה כמו דבשופר אנו חוששין שאיש פשוט יחשוב דמותר לשאת שופר ברה"ר בשבת לילך אצל בקי וכו'.

וצע"ג איך אפשר לחדש שהיתה גזירה שלא ללבוש תכלת בזה"ז בזמן דליכא שום רמז ע"ז בכל ספרות חז"ל, בגאונים ובראשונים וכו'! וגם אמאי אנו צריכים לזה, והרי כבר קבע דכיון דהאריז"ל אמר שאין תכלת בזה"ז א"כ בודאי שא"א למצוא תכלת, ואמאי אנו צריכים לעוד טעם למה אין לנו ללבוש תכלת, והרי בין כך א"א למצוא תכלת בזה"ז?

והפשוט בזה, דאין כוונת אדמני"ע כפי שתפסו רבים דכיון דהאריז"ל קבע שאין תכלת בזה"ז ונקט כוונתי אדה"ז, שוב ודאי שאי-אפשר למצוא תכלת או עכ"פ לגלות אופן הצביעה בזה"ז. ושלכן התכלת של הראדזינער בודאי אינו תכלת אמיתי –

דודאי זה אינו. חדא, דהרי מצינו דתכלת הי' בנמצא מאות שנים אחרי החורבן, וא"כ גם בזמן הגלות יתכן מציאות התכלת במקום דיש סיבה לזה.

ועוד נראה פשוט דא"א להשתמש בדברי האריז"ל בנוגע להלכה, ואם עפ"י כללי ההלכה מצאנו התכלת, א"א לקבוע דהוא טעות על יסוד דברי האריז"ל דבזה"ז אין תכלת.

ונראה דכוונת אדמני"ע בכל המשך המכתב מתגלית לבסוף שמביא מש"כ האדמו"ר מראדזין לבאר למה לא השתדלו, עכ"פ יחידי סגולה, להשיג תכלת בכל משך הדורות, דהוא משום יוקר מציאותו. וכתב ע"ז אדמני"ע דזאת כבד לקבל, דגדולי ישראל בודאי היו משתדלים בזה בכל תוקף ועוז, וכמו שהשתדלו נשיאי חב"ד להשיג אתרוגי יענאו"א גם בזמן מלחמות גדולות כשהדבר הי' קשור בקישורים עצומים, וזאת רק משום הידור מצוה, (דהרי לא החשיבו שאר סוגי אתרוגים לפסולים). וא"כ ודאי דגדולי הדורות היו משתדלים בכל תוקף ועוז למצא התכלת.

וע"ז קאי מש"כ לעיל, דאע"פ שמעולם לא היתה תקנה וגזירה שלא ללבוש תכלת, אבל כיון דלמעשה יש חשש שיצא מזה מכשול, די בזה לעכב גדולי הדורות להשתדל "בכל תוקף ועוז" למצוא תכלת.

וכנראה שאדמני"ע (כמו רוב גדולי ישראל בזמן ההוא) לא השתכנעו כלל וכלל שהראדזינער מצא החלזון האמיתי³, כי לא ביסס שיטתו בזהו החלזון די הצורך, וגם לא ביאור אופן עשיית הצבע ותערובת הסממנים הדרושים באופן המספיק. אלא שלכאוי היה לו לאדמני"ע עכ"פ להתעניין בזה ולהתעמק בזה וכו', דאחרי שגברא רבה אמר מילתא כו' יש עכ"פ לדון בדבריו באופן רציני. (ועד"ז יש להעיר בנוגע לשאר גדולי ישראל שאליהם פנה בעל התכלת ובנו ממלא ממקומו).

וע"ז בא החידוש של אדמני"ע, והיינו דאין חיוב, או אפי' הידור, להקדיש זמן וכח לזה, דכיון שעפ"י קבלה אינו נוגע, וע"פ הלכה יש חשש מכשול, שב ואל תעשה עדיף.

והיוצא מזה הוא דדעת אדמני"ע אינה להתנגד בשום פנים ואופן ללבישת התכלת בזמן הזה, כ"א דאין לנו חיוב להתעסק בזה ולהתעמק בזה וכו'.

ואם כנים הדברים, המסקנה היוצאת מזה הוא, דאחרי שנתגלה התכלת ע"י אחרים באופן שע"פ פשטות השכל והיושר א"א להתעלם מזה, שוב אין שום מקום לקבוע באופן מוחלט שודאי טעו בזה ואין זה תכלת האמיתי, דאין שום יסוד בדברי אדמני"ע לקביעה זו. כי מעולם לא קבע אדמני"ע שא"א בשום פנים שימצא התכלת בזה"ז.

ואדרבה ה"ה כותב להדיא, ד"א"א לומר דמשום זה [היינו משום זה שאמר האריז"ל שבזמן הזה אחר החורבן, אין בנו כח להטיל תכלת, כי אין אנו משיגין רק עד מוח בינה דאמא], יפטר ממצות תכלת, דודאי המצוה היא מצוה תמידית וכשיש ביכולתנו לקיימה נראה שאנו צריכים לקיימה".

3 וכפי שאכן נתגלה בהמשך הזמן שהראדזינער טעה בזהו החלזון, ומתרי טעמי :

א) מראה BLUE ב"תכלת" של הראדזינער אינו בא מ"דס" הדג כלל (שהיא REDISH-BROWN, ונקרא SEPIA ע"ש השם היווני של הדג ההיא) כ"א מחמרים אחרים שערבו בתוך התערובות.

ב) ברור מתוך עשרות מקורות שהחלזון הוא מין SNAIL ולא CUTTLEFISH כשי' הראדזינער. ופלא הדבר שגאון אדיר כמותו העלם עין מכל המקורות בהם מפורש שהחלזון הוא SNAIL. אין זאת אלא כי מן השמים העלימו המקורות ממנו כי לא בא מועד.

ובשו"ת ישועות מלכו הנ"ל - שכל דברי הראדזינער בענין זיהוי החלזון "אינו אלא סברא בעלמא" (סי' ב) ו"אינו אלא השערה בעלמא" (סי' ג) והיינו כמש"כ בפנים, שלא ביסס שיטתו די הצורך על המקורות.

ונראה דזו היא כוונת הרבי במה שהכניס הענין ד"הואיל ונפק וכו'" לפרשה זו. ועמדנו ע"ז דהרי לכאוי יש לנו פסק ברור ומפורש דא"א שיהי תכלת בזה"ז, ואמאי אנו צריכים ל"הואיל ונפיק וכו".

ועפ"י הנ"ל מובן, דמעולם לא אמר אדמנ"ע דודאי אין לנו תכלת, כ"א דאין לנו להתעניין בזה ולהתעסק בזה. וכיון דגם לדבריו אפשר הדבר שהראדזינער צודק, והתכלת שמצא כשירה למצוה, א"כ לכאוי יש עכ"פ הידור ללובשה. וע"ז קאמר הרבי דההידור דהואיל ונפיק חשובה מההידור ההוא⁴ דהרי אדמנ"ע לא לבש את התכלת של הראדזינער משום שלא השתכנע שזו היא התכלת האמיתית ולא רצה ליטול מזמנו לעיין בזה, כנ"ל⁵.

אולם התכלת שמצאו לאחרונה היא סוג אחר לגמרי ומעולם לא נמנעו רבותינו ללובשו, כיון שלא הי' בנמצא⁶. ולכן ודאי ל"ש להכניס "הואיל ונפיק" כשאנו באים לדון ביחס לתכלת זו, כי לא נפיק שום הוראה בנוגע לתכלת זו. ולענין המניעה להתעסק בכלל במציאת התכלת, הרי אין שום צורך להתעסק בזה, כיון שכבר המציאו אותה, וכמעט ברור שהיא היא כאשר יבואר אי"ה בהזדמנות הבאה. ולכן לענ"ד חל ע"ז מש"כ אדמנ"ע "דודאי המצוה היא מצוה תמידית וכשיש ביכולתנו לקיימה נראה שאנו צריכים לקיימה".

יתירה מזו, ברור מריבוי שיחות קודש של שנות תשנ"א – נ"ב דמאז התחיל תקופה חדשה בהתפתחות הגאולה. אמנם ההגדרה המדויקת של התקופה לשי' רבינו עומדת לדיון⁷, אבל עצם יחודה של התקופה, ריבוי הסימנים המצביעים על קירוב זמנה של הגאולה, והצורך להגביר ההכנות לקראת הגאולה מאותו הזמן – חוזרת ונשנית ריבוי פעמים בשיחות רבינו בימים ההם.

4 ומובן לפ"ז למה הדגיש רבינו תיבת הידור.

5 סמוכין למש"כ בפנים אולי יש למצא בהמסופר אודות חתנו של האדמו"ר רבי מרדכי יוסף אלעזר מראדזין (בנו של "בעל התכלת") הרה"ת וכו' יחיאל צבי (הירש) גורארי. דכאשר הגיע לחצר ראדזין ביקשו ממנו להטיל התכלת (שהמציא הראדזינער) בטליתו. הרב גורארי בידעו שאדמנ"ע הסתייג מתכלת הלזה, סירב. הדבר הגיע לאוזני אדמנ"ע שהורה לו להטיל תכלת בטליתו מפני כבוד חותנו.

והנה כבוד חמיו ודאי אינו חמורה מכיבוד או"א (ע' ב"ח יו"ד סר"מ וחי' אדם כלל סז ה' כד דאינו חייב לכבדו כאביו כ"א כמו זקנים חשובים) שההלכה קובעת שאינה חלה על עניני תומ"צ. ואם הי' דעתו של אדמנ"ע שהתכלת ההיא בודאי איננה כשירה א"כ הטלתו בטלית היא כנגד המבואר בשו"ע אדה"ז ה' ציצית סימן ט סעיף ט, ומתרי טעמי:

א. "נוהגין באלו הארצות לעשות ציצית לבנים .. משום שאמרו חז"ל (ר"ה יז, ב) שנתעטף הקב"ה כש"ץ. וכתוב (דניאל ז, ט) לבושיה כתלג חיוור."

ב. "ראוי לכל מדקדק במעשיו" לחוש לשי' רש"י והרמב"ם דצבע הציצית צ"ל כצבע כנף הטלית. [אבל להעיר שיי"א שהלכה זו אינו חלה על החוט העומדת במקום חוט של תכלת].

וכמובן דלפי המבואר בפנים שדעת אדמנ"ע איננה לקבוע כשרות או פסלות, כ"א לבאר למה אינו מתעניין בזה, לק"מ.

6 המצאת התכלת החדשה נתפרסם רק בשנת תשנ"ב, וכנראה שלא אסתייעא מילתא לשאל חו"ד רבינו בזה קודם כ"ז אדר.

7 במק"א הארכנו לבסס (על יסוד כו"כ שיח"ק ועוד מקורות) ההשערה שמאז התחיל תקופת "בעתה", אלא שמשך זמנה של ה"בעתה" דגאולה האחרונה עדיין לא נתברר.

דהנה בהתוועדות דאחש"פ תשכ"ב, אמר רבינו "אין בעתה גופא איז דאך אויך פאראן כמה סדרים ואופנים, איז יהי רצון אז אין דעם בעתה גופא זאל זיין א סדר פון אחישנה". וי"ל בביאור הדברים עפמ"ש"כ החפץ חיים בספרו חומת הדת (פ"ג בהגהה), וז"ל "זמן הגאולה דבעתה ג"כ אינו מצומצם היום ממש, אלא הזמן הראוי להגאל, ואפשר שהוא איזה חדשים או איזה שנים ח"ו, ואפשר שיבוא הגאולה בתחילת הזמן או באמצעו או בסופו ח"ו".

שוב מצאתי שכבר קדמו בזה הגר"א בספר קול התור (שנכתב ע"י תלמידו ר' הלל משקלאב) בפ"א אות ח', שכתב שם דמה שאמרו חז"ל זכו בעתה וכו' זהו לפי מדרשו, אבל עפ"י פשוטו של מקרא כוונת הכתוב היא שהקב"ה מבטיח שבתוך הזמן של בעתה שהיא משך איזה זמן, הנה בתוך הזמן הזה גופא יחיש גאולתינו. ובפשטות זהו ג"כ כוונת רבינו "אין דעם בעתה גופא זאל זיין א סדר פון אחישנה".

בשנת תשע"ג שאלתי הגר"ח קניבסקי שליט"א אם אפשר לקבוע (עפ"י מקורות) המשך הזמן של "בעתה". וענה לי "א"א לדעת רק ע"פ נביא".

ומאן יאמר שגילוי התכלת בדיוק באותה תקופה ממש (אחרי גניזתו כאלפיים וחמש מאות שנה), אינו מסימני הגאולה וההכנה אלי'?

והאם ישנה קיום יותר מהודרת להוראת רבינו באותן הימים "להתחיל לחיות עם הגאולה" יותר מאשר לקיים מצוה דאורייתא שנמנעה מאתנו ברוב שנות גלותינו, ושהיא קשורה והדוקה לפי האר"י החי עם בנין בית השלישי שיבנה בב"א?